ما شاء اللہ ولا قوة الا باللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ الذی جعل السلوک من سنن المرسلین ٭ و مرضاة لنفسہ و مطہرة لفم المستاکین ٭
والصلوٰة علی من امر بہ عند کل صلوٰة للمصلّین ٭ وضاعف درجة صلوٰة المستاک
علی غیرہ بسبعین ٭ وعلی آلہ و اصحابہ الذین اہتموا بامتثال اوامر اللہ
ورسولہ الامین ٭ حتی انہم جعلوا اسوکتہم فی الآذان موضع القلم
من الکاتبین ٭ اما بعد غافل از کار بندۂ گنہ گار محتاج رحمت غفار
از کردۂ خویش نادم و شرمسار زلہ ربای مائدۂ علمای ذوی الاعتبار
خوشہ چین خرمن فضلای روزگار سر در ہوا بی دست و پا آوارۂ بادیۂ ہیچمدانی
نابلد کوچۂ سخندانی پر از سیآت تہی از حسنات محمد شوکت علی بن شیخ منشا علی
بن شیخ منصب علی سندیلی عفا اللہ عنہم و نہم الخفی والجلی بر ضمیر مہر تنویر علمای تحریر

منکشف میگرداند که سواک یکی از فطرتهای دین متین و سنتهای انبیا و مرسلین ست حضرت
سید البشر شفیع روز محشر در مادهٔ مسواک تاکیدیکه بکار برده و مبالغهٔ که از حد گذرانیده
دلیل بر عظمت شان و برهان بر رفعت مکان اوست درین جزو زمان و طرف
دوران اکثری از ابنای روزگار و بسیاری از مسلمانان دیار و امصار ترک این
سنت سنیهٔ حضرت خیر البریه میکنند و از فوز این نعمت عظمی دست بحرمان می زنند
باوجودیکه اجر از این ثواب درین زمان قلیلی بل آنی باعانت چوبی و تحریک دستی بآن
وجهی حاصل می شود لاکن از کسالت نفس کاهل و سهولت طبع غافل بسبب جهل از فضیلت
مسواک یا وقوع غفلت مستاک از فوز این سعادت عظمی و نیل این نعمت کبری
حرمانی رو میدهد و چون عمل بر مسواک موقوف بر علمیست که درباره فضائل و فوائد
مسواک و بقدر مبالغهٔ استیاک از کاف و ما ارسلناک مروی شده و آن
علم اگرچه از دیدن روایات و اخبار یکه در کتب سنت نبویه و عبائر زبر فقهیه منقول
گردیده حاصل می شود اما کتابی یا رسالهٔ مختص که در باب مسواک حاوی
مسائل متفقه و مختلفه باشد و جمع دلائل مذاهب متنوعه کند و احاطهٔ اخبار
و آثار نماید و منافع و فوائد را فراگیرد یافته نشد لهذا این رسالهٔ مختصره که مسائل متعلقهٔ
مسواک را وافی و دلائل مذاهب مختلفهٔ فقها را کافی ست موسومه به غایة الادراک
فی مسائل السواک بقالب تالیف در آورده و بسلک ترصیف در کشیده و آن عجالهٔ
نافعه و قراضهٔ ساطعه را مشتمل بر چند اوراقات گردانیده خداوند عز اسمه و حق جل شانه
مقبول فرموده برادران دینی و خلان ایمانی را نفع عاجل بخشد و مؤلف
را ثواب آجل کرامت فرماید انه بالاجابة قدیر و بانجاح المسئول جدیر

ادراک اول در تحقیق معنی سواک بدان که سواک بالکسر دو معنی دارد اول اسم ست
بمعنی چوبی که بدان دندان مالیده شوند دوم مصدرست بمعنی کردن مسواک و مسواک
مرادف سواک ست بمعنی اول فی النهایة الاثیریة السواک بالکسر والمسواک ما یدلک به الاسنان
من العیدان و فی امداد الفتاح شرح نور الایضاح و نجاة الارواح والسواک بکسر السین اسم للاستیاک
والعود الذی یستاک به ایضا و سواک بمعنی اول مذکرست کما فی شرح المسلم للنووی مگر در بنایه شرح
هدایه میگوید که بدین معنی مذکر و مؤنث هر دو آورده میشود و صاحب محکم نیز حکم بجواز تذکیر و تانیث او کرده
و لیث میگوید که عرب سواک را مؤنث هم می آرند و ازهری که از علمای لغت ست گفته که این قول لیث
را از جمله اغالیط قبیحه او توان شمرد و معنی اول مراد اهل لغت ست و معنی ثانی یعنی استعمال چوب
و مانند آن بدندان باصطلاح فقهاست فی شرح المسلم للنووی قال اهل اللغة السواک بکسر السین وهو
یطلق علی الفعل و علی العود الذی یتسوک به وهو مذکر قال اللیث و تؤنثه العرب ایضا قال الازهری
هذا من عدد اللیث ای من اغالیطه القبیحة و ذکر صاحب المحکم انه یؤنث و یذکر و فیه ایضا وهو فی
اصطلاح العلماء استعمال عود او نحوه فی الاسنان لیذهب الصفرة و غیرها عنها و جمع سواک سوک
بضمتین چون آید مثل کتاب که جمعش کتب ست و صاحب محکم می گوید که در جمع سواک سؤک بهمزه نیز جائز ست
فی ذلک الشرح للنووی و جمع السواک سوک بضمتین ککتاب و کتب و ذکر صاحب المحکم انه یجوز ایضا سؤک بالهمز
و سواک ماخوذ از ساک بمعنی دلک ست چنانچه میگویند ساک فاه یسوکه اذا دلکه بالسواک و ساک فمه
یسوکه سوکا یا ماخوذ از تساوک بمعنی تمایل ست چنانچه می گویند جاءت الابل تساوک ای تمایل
هزالا کذا فی النهایة الاثیریة و شرح المسلم للنووی و مراد از لفظ سواک که در کتب فقه مذکورست معنی
اول ست بتقدیر مضاف چه سنت فعل مسواک ست نه نفس مسواک و یا معنی ثانی ست بدون تقدیر
مضاف اند و این مناسب ست بسبب حصول مقصود بلا ارتکاب تقدیر فی ذخیرة العقبی حاشیة

ادراک اول در تحقیق معنی سواک

شرح الوقایة قوله والسواک وهو اذا کان بمعنی المسواک الذی هو اسم للخشبة المعینة للاستیاک
وجب تقدیر المضاف کلفظ الاستعمال مثلا لان السنة الاستیاک الذی هو استعمال المسواک
لا نفسه وهو ظاهر واذا کان بمعنی المصدر کما صرح فی الغایة وغیرها لا یحتاج الی شیء اصلا وهو الاولی
لان یحمل علیه لفظ المصنف لحصول المقصود بلا تکلف تقدیر **ادراک دوم در بیان حکم مطلق**
مسواک بدان که مسواک کردن مستحب ست در جمیع اوقات مقید نیست بسببی مخصوص نیست بوقتی
از شب و روز و بشخصی از جنب و حائض و نفسا و طاهر و صائم و غیر صائم و نیست مسواک از خصائص وضو
و نماز بل از سنن دین ست پس او را ست دران جمله حالات مگر متاکد می گردد استحباب آن باعتبار بعض اسباب
و متقرر می شود در بعض اوقات و این تعمیم مرویست از ابی حنیفة رحمة الله علیه فی شرح المختصر للیاس
الاستیاک مستحب فی جمیع الاوقات وفی شرح الامام النووی علی المسلم ثم ان السواک مستحب فی جمیع الاوقات
وفی سفر السعدی نافلا عن صلوة المسعودی وفی ظاهر الروایة انه سنة براسه وفی البحر الرائق لیس من خصائص
الوضوء بل مستحب فی مواضع وفی البنایة حاشیة الهدایة نقلا عن شرح الطحاوی انه سنة رطبا کان او یابسا
مبلولا بالماء او لا فی جمیع الاوقات علی ای حال کان وایضا فی البنایة وقال ابو عمر وفضل السواک
مجمع علیه لا اختلاف فیه والصلوة عند الجمیع به افضل منها بغیره وفیها ایضا وهو امر من سنن الدین
فیستوی فیه کل الاحوال کما نقل ذلک عن ابی حنیفة و دلیل این تعمیم و اطلاق چند احادیث اند که در
ادراک احادیث خواهند آمد باید دانست که نزد داود ظاهری مسواک کردن واجب ست برای نماز
لیکن اگر آنرا ترک کند نماز باطل نشود و این وجوب تخصیص پذیرد وقتی که جلیس و همنشین متاذی می گردد
و مطلق وجوب را شیخ ابو حامد اسفراینی امام عراقیین ازو نقل کرده و عدم بطلان نماز را
ماوردی ازو حکایت کرده و تخصیص هنگام تاذی جلیس عبد الوهاب شعرانی نسبت باو کرده و نزدیک
اسحاق بن راهویه نیز واجب ست حتی که اگر عمدا ترک کند آن را نماز باطل گردد فی شرح المسلم للنووی

وقد حکی الشیخ ابوحامد الاسفرائینی امام اصحابنا العراقیین عن داؤد الظاہری انہ اوجبہ وکذا حکاہ
الماوردی عن داؤد وقال ہو عندہ واجب لو ترکہ لم تبطل صلاتہ وحکی عن اسحق بن راہویہ انہ قال
ہو واجب ان ترکہ عمدا بطلت صلاتہ وفی میزان الشعرانی وقال داؤد ہو واجب لا سیما ان تاکد
منہ الجلیس وزاد اسحق ان من ترکہ عامدا بطلت صلاتہ ومتاخرین اصحاب شافعی بر شیخ ابوحامد وغیرہ در
نقل وجوب از ابی داؤد انکار کردہ اند وگفتہ اند کہ مذہب داؤد آنست کہ مسواک کردن سنت ست مثل جماعت
نماز واگر نسبت وجوب بداؤد صحیح ہم باشد تاہم مخالفتش در انعقاد اجماع بر قول مختار کہ بران اکثر علما
ومحققان ہستند مضرتی ندارد ودر صحت نقل وجوب از اسحاق نیز انکاری دارند فی شرح النووی علی
المسلم وقد انکر اصحابنا المتاخرون علی الشیخ ابی حامد وغیرہ نقل الوجوب عن داؤد وقالوا مذہبہ انہ سنۃ
کالجماعۃ ولو صح ایجابہ عن داؤد لم یضر مخالفتہ فی انعقاد الاجماع علی المختار الذی علیہ المحققون والاکثرون واما
اسحق فلم یصح ہذا المحکی عنہ واللہ اعلم ادراک سوم دربیان حکم سواک در وضو بدان کہ بعض
از علما گفتہ اند کہ سواک در توضی سنت مؤکدہ ہست فی الدر المختار ناقلا عن الجوہرۃ والسواک سنۃ مؤکدۃ
وفی امداد الفتاح والسواک من سنن الوضوء عندنا وفی الکافی والسواک ای استعمالہ لانہ علیہ السلام
واظب علیہ والمواظبۃ مع الترک تدل علی السنیۃ وہذا قد ترکہ وفی الصغیری وقد عدہ القدوری
والاکثرون من السنن وہو الاصح لما ذکرنا فی الشرح وفی الدر المستدرک المنظوم والسنن ابتداؤہ بالتسمیۃ وعلیہ
الکفین مع السواک لہ وفی شرحہ المسمی بسراج الظلام والسواک لہ ای للوضوء فان السواک عندنا من
سنن الوضوء وفیہ ایضا واما صفتہ فہو سنۃ مؤکدۃ وفی سنن الہدی ناقلا عن صلوۃ المسعودی
ہل السواک سنۃ الوضوء ام سنۃ براسہ فقیل ہو سنۃ الوضوء وفی الہدایۃ والسواک لانہ علیہ السلام کان
یواظب علیہ وفی حلیۃ الباجی السواک ای استعمالہ لان السواک والمسواک اسم للخشبۃ المرۃ المتعینۃ
وانما یسن استعمالہ لانہ علیہ السلام کان یواظب علیہا وفی الاختیار التعلیل المختار والسواک لانہ صلی اللہ علیہ وسلم

واظب علیه و قال اوصانی خلیلی جبرئیل بالسواک و فی شرح النووی علی الصحیح لمسلم ثم ان السواک
سنة لیس بواجب فی حال من الاحوال لا فی الصلوة ولا فی غیرها باجماع من یعتد به فی الاجماع و حجت
این مدعا دو حدیث ست اول حدیثیست که روایت کردند آنرا بخاری و مسلم از ابی هریره قال قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم لولا ان اشق علی امتی لامرتهم بتاخیر العشاء و بالسواک عند کل صلوة یعنی
فرمود رسول خدا صلی الله علیه وسلم اگر نمی بودم آنکه در مشقت اندازم من امت خود را هر آینه واجب
کردم بر ایشان تاخیر کردن عشا را و واجب میکردم مسواک کردن را نزد هر نماز و درینجا خدشه ست
ظاهر الورود که این تقریب غیر تام ست چه مقصود سواک نزدیک وضو ست و از احسن آن بدین
گونه است که مراد از صلوة اینجا وضو ست بدلیل آن که روایت کرد مالک و احمد و نسائی و تصحیح کرد
آنرا ابن خزیمه و حاکم و گفت حاکم که صحیح الاسناد ست و بخاری روایت کرد بطریق تعلیق در
کتاب الصوم از ابی هریره عن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لولا ان اشق علی امتی لامرتهم
بالسواک مع کل وضوء یعنی فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم اگر نه آنکه سختی می کردم بر امت خود
هر آینه امر میکردم آنها را بمسواک کردن با هر وضو و در روایت ابن خزیمه و حاکم و بخاری لفظ
عند کل وضوء است و در روایت احمد وغیره لفظ عند کل طهور ست و درین حجت نظر ست
بدین گونه که بجز این حدیث دلیلی دیگر بر بودن مسواک در وضو یافته نمی شود و منتهای دلالت این
حدیث بر ندب ست چه در ندب شیء فعل احیانا کفایت میکند و سنیت بدون مواظبت بپایه اثبات
نمی رسد و ازین حدیث مواظبت لازم نمی آید فی فتح القدیر ولا دلالة فی شیء علی کونه فی الوضوء
الا هذه و غایة ما یفید الندب و هو لا یستلزم سوی الاستحباب فیکفی اذ الندب یثبت بان یفعله
احیانا و لا سنیة دون المواظبة و هی لیست بلازمة من ذلک و در جواب این نظر چنین میتوان
گفت که بعد از وجوب مرتبه سنیت مؤکده است پس هر گاه که بسبب مانعی یعنی مشقت حرج

وجوب مندفع شد پس سنت مؤکده باقی خواهد ماند کذا فی غنیة المستملی شرح منیة المصلی دوم حدیثی
ست که روایت کرده شده است از آنحضرت صلی الله علیه وسلم بدین مضمون که مواظبت بر سواک
می فرمودند و در اینجا نیز خارخد شه در پای خاطری خلد و آن این ست که مواظبت آنحضرت صلی الله
علیه وسلم بر فعلی دلیل وجوبست پس این حدیث دلیل سنیت چگونه خواهد شد و از ناخن فکر این خارخد شه
را بدینگونه بر می توان آورد که مواظبت بدون ترک البته دلیل وجوبست و اما مع الترک مرة او مرتین
دلیل سنیت ست و اینجا مواظبت با ترک مروی شده چنانچه حدیث اعرابی دال برانست چه در تعلیم
وضوی او تعلیم سواک منقول نگردیده و چنین مواظبت دلیل سنیت ست و درین حجت هم نظر ست
بدینگونه که در حاصل مواظبت کلامی نیست بلکه کلام در مواظبت نزدیک وضو ست و مواظبت بدین
صفت ازین روایت لازم نمی آید چه این روایت دال بر مطلق مواظبت ست فی البنایة شرح الهدایة
لانه علیه السلام کان یواظب علیه شرح ای لان النبی صلی الله علیه وسلم کان یواظب علی استعمال
السواک والعجب من المصنف رحمه الله انه ذکر ان استعمال السواک سنة ثم احتج علی
ذلک بمواظبة النبی صلی الله علیه وسلم ومع هذا لم یذکر شیئا من الاحادیث الدالة
علی المواظبة وقد علم ان مواظبة النبی صلی الله علیه وسلم علی فعل شئ یدل
علی الوجوب وقد اعتذر عنه الشراح بان المواظبة مع الترک دلیل السنة وبدونه
دلیل الوجوب وقد دل علی ترکه حدیث الاعرابی لانه لم ینقل فیه تعلیم السواک فلو
کان واجبا لعلمه و ازین نظر جوابی میتوان گفت بدین طریق که مواظبت نزدیک وضو هم
از حدیث عایشه رضی الله عنها که در مسلم مروی ست ثابت می شود و حدیث مذکور این ست
کنا نعد لرسول الله صلی الله علیه وسلم سواکه وطهوره فیبعثه الله ما شاء ان یبعثه فیتسوک
ویتوضأ ویصلی یعنی عایشه رضی الله عنها می گوید که بودیم ما که مهیا می کردیم برای رسول خدا

صلی اللہ علیہ وسلم مسواک او و آب وضوی او پس برمی انگیختند خداے عزوجل
ہر قدر کہ میخواست آنکہ برانگیزاند او را پس مسواک می فرمود و وضو می کرد و نماز
می خواند و ازین حدیث صاف می تراود کہ عادت شریف و مواظبت لطیف آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم بر مسواک نزدیک وضو بود ہل ہذا الا المطلوب و ورین جواب
ہم نظرست چہ محتمل کہ این عادت شریف در وضوئی باشد کہ ہنگام بیداری از خواب می کردند
در وضوی نماز و الکلام فی الوضوء للصلوۃ لاغیرہ فلا یثبت المدعی فی غنیۃ المستملی علی ان فی
مسلم عن عائشۃ رضی اللہ عنہا کنا نعد لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سواکہ وطہورہ
فیبعثہ اللہ ماشاء ان یبعثہ فیتسوک ویتوضأ ویصلی دلیل علی انہ کان ذلک عادتہ صلی اللہ
علیہ وسلم الا ان یقال کان ذلک عادتہ عند القیام من النوم عند کل وضوء فی
بعضی دیگر از علما گفتہ اند کہ مسواک در وضو مستحب ست نہ سنت مؤکدہ فی المیزان للشعرانی
ومن ذلک السواک قد اتفق الائمۃ الاربعۃ علی استحبابہ و فی شرح المختصر للالیاس
وینبغی کذا الاستحباب عند التوضی و فی غنیۃ المستملی والصغیری ومن الادب ان
یستاک ای یدلک اسنانہ بالسواک بالکسر وہو العود الذی یستاک بہ کالمسواک
و فی الاختیار لتعلیل المختار قالوا والاصح انہ مستحب و دلیل برین مدعا انست
کہ سنت آن را گویند کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بر ان مواظبت
فرمودہ باشند با وجود ترک آن یک بار یا دو بار و چنین مواظبت آنحضرت صلی اللہ
علیہ وسلم بر مسواک در وضو بپایہ ثبوت نرسیدہ فی فتح القدیر
المطلوب مواظبتہ عند الوضوء ولم اعلم حدیثا صریحا فیہ ادراک

چہارم در بیان آنکہ مسواک در وضو قبل از وضوست

[illegible]

یا درمیان وضو ہنگام مضمضہ یعنی علمامی گویند کہ سنیت سواک پیش از
وضو ست فی غنیۃ المستملی والصغیری قال فی الکفایۃ اما وقتہ یعنی فی الوضوء فذکر فی الکفایۃ
للبیہقی والوسیلۃ والشفا ان السواک قبل الوضوء وفی امداد الفتاح وقال غیرہم
قبل الوضوء وفی شرح المختصر لالیاس فعند بعض المشائخ یستاک فیتوضأ وفی شرح
مواہب الرحمن لعبد اللطیف وفی البدائع والمجتبی انہ قبل الوضوء وفی فتاوے
مجمع البرکات واختلف المشائخ فی محلہ فقیل قبل الوضوء وفی المرقاۃ وفی افرادہ بالباب
عن سنن الوضوء ایماء الی ان السواک لیس من اجزاء الوضوء المستقلۃ وفیہ اشارۃ الی
جواز تقدیم السواک علی الوضوء ولیس یتعین ان یکون محلہ قبل المضمضۃ واکثر علما
میگویند کہ سنیت سواک وقت مضمضہ است چراکہ درین تکمیل انقا وطہارت ست
تا اینکہ اگر پیش از مضمضہ مسواک کند کفایت از سنیت در سواک ندارد و اعادہ
سواک ہنگام مضمضہ می باید چہ سنیت آن در عین مضمضہ متعین ست فی العالمگیریۃ ثم وقت
الاستیاک ہو وقت المضمضۃ کذا فی البنایۃ وفی جامع الرموز فیستاک حالۃ المضمضۃ
کذا فی النہایۃ وفی امداد الفتاح ووقتہ عند المضمضۃ علی قول الاکثر وفی غنیۃ المستملی
والصغیری وفی مبسوط شیخ الاسلام ومن السنۃ حالۃ المضمضۃ ان یستاک
وفی المرقاۃ وان یکون حال المضمضۃ علیہ الاکثرون وفی غنیۃ المستملی والصغیری
وفی تحفۃ الفقہاء زاد الفقہاء انہ سنۃ حالۃ المضمضۃ تکمیلا للانقاء وفی کفایۃ ابی مسلم ان
قدم السواک علی المضمضۃ لایجزی عن السنۃ لانہ فی حالۃ المضمضۃ وفی سراج الظلام
واما وقتہ فعند المضمضۃ وفی شرح الیاس علی المختصر وعند بعض یستاک حال المضمضۃ
وفی المعدن واستعمال السواک حالۃ المضمضۃ سنۃ وفی حاشیۃ الطحطاوے

علی الدر المختار قوله عند المضمضة هو قول الاکثر وهو الاولی لانه اکمل للانقاء وفی شرح
عبد اللطیف بن جمال علی مواهب الرحمن فی مذهب ابی حنیفة النعمان واختلف فی وقته
ففی النهایة وفتح القدیر انه عند المضمضة وفی فتاوی مجمع البرکات ناقلا عن البرجندی
وقیل عند المضمضة علیه الاکثرون **ادراک پنجم در بیان مقدار سواک**
باید دانست که مستحب آنست که طول مسواک مقدار یک بالشت مرد وسطبری آن مقدار
انگشت خنصر انسان بلاگره از چوب درختان تلخ باشد ومسواک را از یک بالشت دراز
نکنند که شیطان بران می نشیند ومراد از نشستن شیطان آنست که فراموش میگرداند
استعمال کردن مسواک را یا می اندازد وسوسه در دل مسواک کننده مخفی نماند که
نزد بعضی فقها شبر وخنصر مسواک کننده معتبر ست ونزد بعضی شبر وخنصر میانه که نه زیاده
بود ونه زیاده لاغر باشد معتبر ست فی الدر المختار وکونه لینا مستویا بلا عقد فی غلظ الخنصر
وطول شبر وفیه ایضا ولا یزاد علی الشبر والا فالشیطان یرکب علیه فی حاشیة الطحطاوی
علی الدر المختار قوله فالشیطان یرکب علیه لعل المراد من ذلک انه ینسیه استعماله
او یوسوس له وفی شرح عمر بن محمد السنامی علی منظومة عثمان وینبغی ان یکون السواک
فی غلظ الاصبع وطول الشبر من اشجار مرة وفی مجمع البرکات وینبغی ان یکون
من شجر مر فی غلظ الاصبع وطول الشبر وفی حاشیة الطحطاوی علی الدر المختار قوله
فی غلظ خنصر ای ندب کونه فی غلظ خنصر وهل المراد الخنصر المستعمل او الخنصر الوسط الذی
لیس برقیق جدا ولا غلیظ جدا وکذا یقال نحوه فی الشبر وچون مسواک قدر چهار انگشت
شود پس مکروه ست استعمال او وسزاوار آنست که دفن کنند آنرا در زمین طاهر
کذا فی خلاصة الاحکام وشافعیه جائز داشته اند استعمال مسواک کوتاه از یک بالشت

وعبارت مختصر ایما باین معنی میکند فی جامع الرموز وفیه دلالة علی انه یجوز ان یکون اقصر

من الشبر کما صرح به فی کتب الشافعی **ادراک ششم در بیان کیفیت سواک**

واین ادراک مبنی بر چند تحقیقات ست تحقیق اول اینکه اکثر علما گفته اند که سزاوار آنست

که مسواک کند از عرض دندان وطول دهان تا که زخمی نکند گوشت دندان وضرر رساند

بلثه فی البحر ویستاک عرضا لا طولا لانه یجرح لحم الاسنان وفی امداد الفتاح وان یستاک

عرضا لا طولا لئلا یضر لحم الاسنان وعلیه الاکثر وفی غنیة المستملی والصغیری ویستاک

عرضا لا طولا ای مع عرض الاسنان الذی هو طول الفم لا العکس خشیة الحاق الضرر باللثة

وفی السراج الوهاج ویستاک عرض اسنانه وهو طول الفم وفی حاشیة الطحطاوی علی الدر المختار

ویستاک عرضا لا طولا لانه یجرح لحم الاسنان ونزدیک اصحاب شافعی سوای امام الحرمین نیز

مستحب ست که مسواک در عرض دندان کند نه طول آن پس اگر خلاف آن کرد کفایت از

سواک خواهد کرد مگر بکراهت وهمین کراهت طولی را ملا علی قاری از علمای حنفیه در مرقات

اختیار کرده ست فی شرح النووی علی صحیح المسلم ویستحب ان یستاک عرضا

ولا یستاک طولا لئلا یدمی لحم اسنانه فان خالف واستاک طولا حصل السواک مع

الکراهة وفی البنایة وقال غیره من اصحابه یستاک عرضا لا طولا ونزدیک بعض علما

که منجمله آنها فوتری ست سزاوار آنست که مسواک کند در عرض وطول هر دو واگر

اقتصار کند بر یکی پس عرض اولی ست وهمین ست مذهب امام الحرمین از اصحاب

شافعی فی البرجندی ینبغی ان یستاک طولا وعرضا فان اقتصر علی احدهما فعرضا

وفی امداد الفتاح وقال الفوتری یستاک طولا وعرضا وفی البحر الرائق وقال الفوتری

یستاک طولا وعرضا والاکثر علی الاول وفی بعض حواشی شرح الوقایة یستاک

ادراک ششم در بیان کیفیت سواک

کیف شاء سواء کان طولاً او عرضاً وہکذا فی تہذیب الصلوۃ وفی البنایۃ شرح الہدایۃ قال
امام الحرمین من اصحاب الشافعی یمر السواک علی طول الاسنان وعرضہا فان اقتصر علی احدہما
فالعرض اولی ونزد بعض علما مثل غزنوی آنست کہ طولاً مسواک کند نہ عرضاً فی حاشیۃ
الطحطاوی علی الدر المختار وعن الغزنوی یستاک طولاً لا عرضاً والاکثرون علی الاول تحقیق
ثانی در بیان بدایت مسواک واین تحقیق مشتمل بر دو قول ست قول اول آنکہ سزاوار آنست
کہ شروع کردہ شود در مسواک کردن اولاً از جانب ایمن بالا از دندان پستر ایمن اسفل
بعد ازان ایسر بالا من بعد آن ایسر اسفل باب تازہ غیر آب مضمضہ ہمچنین بار دوم
و بار سوم کند پس بالای زبان و کام و طرف دہان بکند پس این جملہ سیزدہ تحریکات
در مسواک کردن میشوند فی جامع الرموز والمراد امرار السواک علی ظاہر عرض السن
الایمن الاعلی ثم الاسفل ثم الایسر کذلک ثم علی وجہ اللسان وہکذا فی تہذیب الصلوۃ
و قول دوم آنکہ شروع کردہ شود از جانب ایمن بالا پستر از جانب ایسر بالا پستر از جانب
ایمن زیرین پستر از جانب ایسر زیرین کذا فی غنیۃ المستملی والصغیری شرحی
منیۃ المصلی ومفتاح الصلوۃ وفی الدر المختار واقلہ ثلث فی الاعالی وثلث فی الاسافل
بمیاہ ثلثۃ وفی حاشیۃ للطحطاوی قولہ ثلث فی الاعالی ای من فیہ الیمین اولاً ثم من
وجہ الیسار قولہ وثلث فی الاسافل من وجہ الیمین اولاً ثم الیسار کذا فی البحر عن شرح
منیۃ المصلی قولہ بمیاہ ہذہ غیر میاہ المضمضۃ بان یغسل السواک ثلاثاً لان المضمضۃ یأتی الکلام
علیہا فی قولہ وغسل فم وفی المرقاۃ ناقلاً عن ابن الہمام یستحب فی السواک ان یکون ثلاثاً
بثلث میاہ وایضاً فیہا ویستحب ان یبدأ بالجانب الایمن من فم عرضاً وفی البحر
ان یستاک اعالی الاسنان واسافلہا والحنک ویبدأ من الجانب الایمن واقلہ ثلث فی الاعالی

وثلث فی الاسافل بثلث میاہ وفی الزاد ویکون فی الاستیاک ثلث عشر تحریکات ثلث
فی الایمن الاعلی وثلث فی الایمن الاسفل وہکذا فی الایسر وواحد فی طرف الفم ویمیل
راس السواک الی حنکہ وفی شرح المسلم للنووی ویستحب ان یمر السواک ایضا علی اطراف
اسنانہ وکراسی اضراسہ وسقف حلقہ امرارا لطیفا ویستحب ان یبدأ فی سواکہ بالجانب
الایمن من فیہ باید دانست کہ نکتہ درسہ بار مسواک کردن آنست کہ تثلیث وتر ست
وخدا وتر را دوست میدارد کذا فی صلوۃ الطیبین وبعضی میگویند کہ در مسواک عدد معین
نیست بلکہ مسواک کند تا آن زمان کہ بزوال نکہت وزردی دندان اطمینان قلبی
حاصل آید فی البنایۃ لا تقدیر فی السوک یستاک الی ان یطمئن قلبہ بزوال النکہۃ واصفرار السن
مخفی نماند کہ در حالت مسواک کردن ظاہر وباطن واطراف دندان بمالد کذا فی غنیۃ المستملی
والصغیری باید دانست کہ سزاوار آنست کہ مسواک نرم ومعتدل بلا گرہ باشد زیرا کہ چنین
مسواک آسان تر در استعمال است ومراد از نرمی نرمی تمام مسواک نیست بل آن موضع
کہ ہنگام مسواک کردن در دہن داخل شود فی الدر وکونہ لینا مستویا ای معتدلا بلا عقد
وفی حاشیۃ للطحطاوی قولہ مستویا ای معتدلا قولہ بلا عقد لانہ اسہل فی الاستعمال وفی فتح القدیر
وان یکون السواک لینا وفی حاشیۃ الطحطاوی علی الدر قولہ وکونہ لینا المراد بہ المحل الذی
یدخل فی الفم لا کلہ تحقیق سوم در کیفیات ممنوعہ گرفتن مسواک واین تحقیق مشتمل است
بر چند فوائد فائدۂ اول آنکہ ترک نکند وضع مسنون کہ این مورث باسور است فی الدر المختار
ولا یقبضہ فانہ یورث الباسور وفی البحر الرائق ولا یقبض القبضۃ علی السواک فان ذلک
یورث الباسور وہکذا فی تہذیب الصلوۃ وفی حاشیۃ الطحطاوی علی الدر المختار
قولہ ولا یقبضہ ای بیدہ بان یترک الہیأۃ المسنونۃ فی مسکہ فائدۂ دوم آنکہ مسواک نکند

از ہر دو طرف مسواک چرا کہ این مورث کوری ست فی جامع الرموز ولا یستاک بطرفی
المسواک فانہ یورث العمی فائدہ سوم آنکہ سزاوار آنست کہ نمکد مسواک را کہ این مورث
کوری ونسیان ست فی الدر ولا یمصہ فانہ یورث العمی وہکذا فی جامع الرموز وتہذیب
الصلوۃ وفی خلاصۃ الاحکام ولا یمص المسواک بالاسنان لانہ یورث النسیان

ادراک ہفتم دربیان طریق گرفتن مسواک

بدانکہ در گرفتن مسواک سنت آنست کہ بگیرد آنرا در دست راست چرا کہ این کار از کارہای طہارتست اگرچہ قیاس مقتضی گرفتن در دست چپ چہ درین ازالۂ قذرست ودر دست راست طریق گرفتنش اینست کہ انگشت خنصر زیر مسواک وانگشت نر زیر سر مسواک وانگشت سبابہ ووسطی وبنصر بالای مسواک باشد وہمچنین آمدہ است از عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ
فی امداد الفتاح ویستحب امساکہ بالید الیمنی والسنۃ فی کیفیۃ اخذہ ان تجعل الخنصر من
یمینک من اسفل السواک والبنصر والوسطی والسبابۃ فوقہ واجعل الابہام اسفل راسہ
وفی جامع الرموز بعد ما یجعل ابہام الیمنی وخنصرہ تحت السواک والبواقی فوقہ وفی حاشیۃ
الدر المختار للطحطاوی نقلا عن النہر وندب امساکہ بیمناہ بان یجعل الخنصر اسفلہ والابہام اسفل
راسہ وباقی الاصابع فوقہ وکذا جاء عن ابن مسعود رضی اللہ عنہ لانہ من اعمال الطہارۃ
وقیاس ان فیہ ازالۃ الاذی ان یکون بالیسری وبعضی علما غیر اصحاب ابی حنیفہ رحمہ اللہ
بسوی گرفتن مسواک بدست چپ رفتہ اند کذا فی حاشیۃ الطحطاوی علی الدر نقلا من النہر

ادراک ہشتم دربیان شستن مسواک

سنت آنست کہ اول بشوید مسواک را اگر خشک باشد پس مسواک کند وہمچنین در اثنای مسواک کردن نیز بشوید وہمچنین بعد فراغ قبل نہادن آن پس تر وہن بشوید فی غنیۃ المستملی والصغیری

ویبل المسواک ان کان یابسا ویغسله عند الاستیاک وعند الفراغ منه وفی المرقاة
قال ابن حجر ویوخذ منه ان غسل السواک فی التسوک وبعده وقبل وضعه سنة وفی سنن کبیر
ثم یغسل فمه بعده وصاحب بنایه شارح ہدایه مائل بعدم سنیت شستن سواک شده است
کما فی شرحه علی الهدایة باید دانست که حکمت در شستن مسواک قبل از مسواک کردن آنست
که نرم شود و دندان را زخمی نکند و نرم کردن مسواک بآب دهن ست یا بآب طاهر
علیحده کذا فی منهاج العباد و حکمت در شستن بعد مسواک کردن برای آنست که تا شیطان
بآن مسواک نکند فی جامع الرموز واذا استیک یغسل والا فالشیطان یستاک به کذا فی
الدر المختار پوشیده نماند که ممکن ست حمل کردن استیاک شیطان بر معنی حقیقی آن چه محل فم
خبیث ست فی حاشیة الطحطاوی علی الدر المختار قوله والا فیستاک الشیطان به الخ
من حمله علی الحقیقة ای وموضع الفم خبیث ادراک نهم در اوضاع مکروهه مسواک
وآن چند اند از انجمله مسواک کردن درحالت اضطجاع چه باعث موروث درازی طحال است
فی امداد الفتاح ویکره الاستیاک مضطجعا فانه یورث کبر الطحال وفی البحر الرائق ویکره ان یستاک
مضطجعا فانه یورث کبر الطحال کذا فی السراج الوهاج وہکذا فی مفتاح الجنان واز انجمله مسواک
کردن ست درحالت قیام که موجب درد زانو ست کذا فی مفتاح الجنان واز انجمله مسواک
کردن ست درحالت مشتی که باعث درد پشت ست کذا فی مفتاح الجنان ادراک دہم

دربیان جاهائیکه مسواک درانها مکروه ست از انجمله ست مسواک

کردن در محافل نزدیک برآمدن آب از حلق و دهن خصوصا روبروی علما و بزرگان
کذا فی اشعة اللمعات واز انجمله ست مسواک کردن در حمام که از ان بوی دهن پیدا میشود
کذا فی اشراق الدرجات نقلا عن فوائد فیروزشاهی وہکذا فی مفتاح الجنان واز انجمله ست

ادراک نهم در اوضاع مکروهه مسواک

ادراک دهم در بیان جاهائیکه مسواک کردن در آنها مکروه است

مسواک کردن در مسجد وقتیکه گمان افتادن تف ومثل آن دران باشد فی المرقات لا یستاک فی
المسجد اذا خشی تطایر شیئ من الریق او نحوہ وآنرا انجمله ہست مسواک کردن در مزبله چه از ان
نزد خدای تعالی مبغوض میشود کذا فی مفتاح الجنان ادراک یازدہم در بیان
اشجار مستحبه مسواک بدانکه جائز ست مسواک ساختن از ہر چوبیکه باشد لیکن مستحب است
که مسواک از چوب درخت تلخ تر باشد چراکه این چوبہا خوش میکنند بوی دہن را وقوت میدہند
معده را وسخت میکنند دندان را علی الخصوص چوب درخت پیلو که این افضل و قاطع بلغم
وصاف کنندہ سینه وگوارندہ طعام ست پستر بعدہ چوب [illegible]اک چوب درخت زیتون
مستحب ست ودر بیان سواک زیتون حدیثی ہم آمدہ ہست کذا فی حاشیة الدر المختار
للطحطاوی نقلا عن الطبرانی نعم السواک الزیتون من شجرة مبارکة وہو سواکی وسواک الانبیاء
من قبلی یعنی چه خوش مسواک ست زیتون از درخت برکت دادہ شدہ واین مسواک من و
انبیای پیشین من ہست ودر اشعة اللمعات ست که در باب مسواک پیلو چند احادیث آمدہ انه
فی الصغیری وقالوا ویستاک بکل عود وفی العالمگیریة ینبغی ان یکون السواک من اشجار
مرة لانه یطیب نکہة الفم ویشد الاسنان ویقوی المعدة ولیکون رطبا وفی امداد الفتاح
وینبغی ان یکون السواک لینا فی غلظ الاصبع طول شبر مستویا قلیل العقد من الاشجار المعروفة
وہو الاراک لیکون اقطع للبلغم وانقی للصدر واہنی للطعام وفی غنیة المستملی والصغیری
ثم المستحب ان یکون من شجرة مرة لزیادة ازالة تغیر الفم وفیہما ایضا وافضل الاراک ثم الزیتون
وفی جامع الرموز واصله من الزیتون فان منه سواک الانبیاء کما فی الینابیع وفی المرقاة
قال النووی ویستحب ان یستاک بعود من اراک فی شرح المسلم للنووی والمستحب ان یستاک
بعود متوسط لا شدید الیبس لیجرح ولا رطب لا یزیل غیر مستحب ست مسواک از چوب خوخ

وتوت واصل شوک فی جامع الرموز او من خشب الخوخ او التوت او اصل الشوک کما فی صلوة المسعودی

ادراک دوازدهم دربیان اشجار مکروهه و محرمه مسواک

بدانکه مکروه تحریمی ست مسواک ساختن از چوب موز و انار و نی و حرام ست از شئی که زهر دارد خواه چوب باشد یا غیر آن فی الدر المختار ویکره بموز وفی حاشیته للطحطاوی ای تحریما للاطلاق وفیها ایضا بموز ای کالقصب الفارسی وفی غنیة المستملی والصغیری ولیستاک بکل عود الا الرمان والقصب وفی الدر یحرم بذی سم وفی حاشیته للطحطاوی من الخشب وغیره

ادراک سیزدهم دربیان موضع نهادن مسواک

باید دانست که نهادن از دو حال خالی نیست یا بر بدن انسان یا غیر آن لهذا این ادراک مشتمل دو فائده شد فائدهٔ اول سنت آنست که بنهد مسواک را بر گوش خود بموضع نهادن قلم کاتب و حکمت در نهادن این موضع آنست که گرفتنش آسان می شود و بصاحب مسواک یاد میدهاند و آنحضرت صلی الله علیه وسلم مسواک خود جای نهادن قلم کاتب بر گوش می نهادند و همچنین اصحاب آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیز می نهادند و نیز در پیچ عمامه نهادن سنت ست چنانچه بعض صحابه در طی عمامه خود می نهادند فی جامع الرموز و موضع سواکه صلی الله علیه وسلم من اذنه موضع القلم من اذن الکاتب اسوکة اصحابه خلف آذانهم کما قال الحکیم الترمذی وفی المرقاة قال ابن حجر والحکمة فی وضعه ذلک الموضع لیسهل تناوله ویذکر صاحبه به فیستن وفی جامع الرموز وکان بعضهم یضع فی طی عمامته فائدهٔ دوم سزاوار نیست که نهد مسواک را عرضا که این مورث جنون ست بلکه انتصاب کند آنرا به اعتماد چیزی و استاده کند فی جامع الرموز ولا یضع عرضا بل ینصب فی الاخطر الجنون وفی الدر المختار ولا یضع بل ینصبه والا فخطر الجنون وفی حاشیة الدر المختار للطحطاوی قوله بل ینصبه بان یسنده معتمدا الی شئی وفیها

ایضا الخطر کما فی القاموس الشرف والسبق والمراد الثانی ای لیسبقه الجنون لهذا الفعل ویأتی
الیه **ادراک چهاردهم در بیان جواز ترک سواک بعذر** باید دانست
که سزاوار نیست که ترک کند سواک را بحالتی مگر در حالت عذر که ترک آن درینصورت جائز ست
وعذر ترک سواک آنست که بترسد از قی در کردن سواک فی العالمگیریة ومن خشی من السواک
تحریک القی ترکه وفی البحر الرائق ومن خشی من السواک القی ترکه **ادراک پانزدهم در بیان
چیزیکه قائم مقام سواک میشود نزدیک عذر** بدانکه جائز نیست ترک
سواک مگر بعذر و آن موجود نبودن سواک یا نبودن دندان یا ضرر رسیدن در دهن
از سواک کذا فی امداد الفتاح و چیزهائیکه قائم مقام سواک میشوند چند چیز ست از انجمله انگشت ست
که قائم مقام سواک میشود هنگام موجود نبودن سواک و ثواب سواک بدان حاصل میشود
واگر سواک موجود باشد درینصورت انگشت قائم مقام سواک نمی تواند شد و ثواب سواک
نیز حاصل نخواهد شد فی الکافی ولا یقوم الاصبع مقام الخشبة حال وجودها فان لم توجد
یقوم مقامها لانه علیه السلام فعل کذلک وفی الخلاصة ینال بالاصبع ثواب السواک وفی
حاشیة الطحطاوی علی الدر المختار قوله مقامه ای فی تحصیل الثواب کما فی النهر وغیره
وفی غنیة المستملی والصغیری ولا یقوم الاصبع مقام السواک عند وجوده و انگشتی که قائم
مقام سواک می شود انگشت شهادت وانگشت نر دست راست ست برای جانب
چپ و انگشت شهادت وانگشت نر دست چپ ست برای جانب راست فی العالمگیریة
ولا یقوم الاصبع مقام الخشبة فان لم توجد الخشبة فحینئذ یقوم الاصبع من یمینه مقام الخشبة
کذا فی المحیط والظهیریة وفی حاشیة الطحطاوی علی الدر المختار او الاصبع فی الهندیة تقیید الاصبع
بالیمنی وهذا انما یظهر من جهة الیسری فقط وکذا قال فی البحر والافضل ان یبدأ بالسبابة الیسری

ف ادراک چهاردهم در بیان جواز ترک سواک بعذر

ف ادراک پانزدهم در بیان چیزیکه قائم مقام سواک میشود نزدیک عذر

ثم بالیمنی آه ای لان الیسری لجهة الیمنی والیمنی لجهة الیسری وفی السراج الوهاج فان لم یجده
استعمل خرقة خشنة او اصبعه السبابة من یمینه ودلیل برین مدعا چند احادیث اند که در کتب
احادیث بطرق متعدده مروی اند اول آنکه در فتح القدیر و مرقات بروایت بیهقی از انس
رضی الله عنه منقول ست قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم تجزی من السواک الاصابع
یعنی کفایت میکند از مسواک انگشتها و درین حدیث کلامی کرده شده کذا فی الکتابین المذکورین
دوم آنکه در امداد الفتاح و شرح مختصر از شمنی و قاری بروایت طبرانی از عایشه صدیقه
رضی الله تعالی عنها روایت ست قالت قلت یا رسول الله الرجل یذهب فوه یستاک
قال نعم قلت کیف یصنع قال یدخل اصبعه فی فیه یعنی گفت ام المومنین عایشه صدیقه رضی الله
عنها که گفتم من یا رسول الله مردی که برود دهن او یعنی دندان و یا گوشت دهن کما
فی غنیة المستملی آیا او مسواک کند فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم آری گفتم چگونه کند فرمود
داخل کند انگشت خود در دهن خود سوم آنکه در امداد الفتاح و هر دو شرح مذکور از علی
رضی الله عنه روایت ست قال التشویص بالمسبحة والابهام سواک یعنی شستن و پاکیزه
کردن دهن از انگشت شهادت و ابهام سواک ست چهارم آنکه در بنایه از بیهقی روایت ست
قال یا رسول الله رغبتنا فی السواک فهل دون ذلک من شیء قال اصبعک سواک عند
وضوئک یعنی راوی گفت یا رسول الله رغبت دادی ما را در مسواک کردن پس آیا سوای
ازین چیزی هست فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم انگشت تو مسواک تست نزدیک وضوی تو
پنجم آنکه در هدایه روایت ست انه علیه السلام فعل کذلک یعنی کرده است آنحضرت علیه السلام
همچنین و درین بحث سوالی ست که صاحب بنایه شارح هدایه گفته که زیلعی وارد کرده است
که ثابت نشده است درین باب فعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم و آنچه بپایه ثبوت رسیده است

قول آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ست چنانچہ از احادیث سابقہ اینمعنی بپایۂ ظہور میرسد
در جواب او بنابر تحقیق صاحب بنایہ گفتہ است کہ مسواک از انگشت از فعل آنحضرت صلی اللہ علیہ
وسلم نیز ثابت شدہ ہست چنانچہ در مسند احمد از علی رضی اللہ عنہ روایت شدہ ہست
انہ دعا بکوز من ماء فغسل وجہہ وکفیہ ثلاثا وتمضمض فادخل بعض اصابعہ فی فیہ الحدیث وقال
فی آخرہ وہو وضوء رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یعنی طلب کرد علی رضی اللہ عنہ کوزۂ از آب
پس شست روی خود وہر دو کف خود سہ بار و مضمضہ کرد پس داخل کرد بعض انگشتان
خود در دہن خویش تا آخر حدیث و فرمود در آخر وضو این وضوء رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم ست ازین شبہ صاف می تراود کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بجای مسواک ادخال
انگشتان فرمودہ اما حکم انگشت نزد اصحاب شافعی پس اگر نرم باشد کفایت نمیکند از مسواک
واگر سخت باشد پس درین سہ قول ست اول اجزاء واین قول مشہور ست دوم عدم اجزاء
سوم اجزاء در صورت موجود نبودن غیر وعدم اجزاء در صورت موجود بودن غیر
فی شرح المسلم للنووی واما الاصبع فان کانت لینۃ لم یحصل بہا السواک وان کانت
خشنۃ ففیہا ثلاثۃ اوجہ لاصحابنا المشہور لا یجزی والثانی یجزی والثالث یجزی ان لم
یجد غیرہا ولا یجزی ان وجد ونزد یک بعض شافعیہ انگشت غیر قائم مقام سواک میشود وصحیح
مستاک قائم مقام آن نمی تواند شد ونیست این مذہب مگر تحکم بحت فی غنیۃ المستملی وتجویز
بعض الشافعیۃ اصبع الغیر دون اصبع نفسہ تحکم بلا دلیل واز انجملہ پارچہ سخت ست کہ آن
نیز قائم مقام مسواک می شود فی الدر المختار وعند فقدہ وفقد اسنانہ تقوم الخرقۃ الخشنۃ او الاصبع
مقامہ واز انجملہ ہست علک وصمغ وہر چیزیکہ لزج باشد وقتیکہ یافتہ شود نیت پس قائم
مقام می شود بلکہ در حق زنان مستحب ست استعمال علک باوجود قدرت آنہا بر مسواک

بسبب رقت بشرهٔ آنها و برای آنکه مواظبت و مداومت بر مسواک ضعیف میکند دندان آنهارا
بلکه بخوف سقوط دندان می باشد و علک دندان و لثه آنهارا سخت و مستحکم میکند فی البحر العلک
یقوم مقامه للمرأة لکون المواظبة علیه تضعف اسنانها فیستحب لها فعله وفی صلوة المسعودی
لایجوز للمرأة ان یستاک والعلک قائم مقام استیاکهن هکذا فی الشرح الفارسی لشرح الوقایة
وفی امداد الفتاح ویقوم العلک مقامه للنساء لرقة بشرتهن وفی الدر المختار کما یقوم العلک مقامه
للمرأة مع القدرة علیه وفی المحیط العلک للمرأة یقوم مقام السواک لانها تخاف منه سقوط
اسنانها لانها ضعیفة والعلک ما یمسک الاسنان ویشد اللثة وفی حاشیة الطحطاوی علی
الدر المختار قوله مقامه ای فی الثواب اذا وجدت النیة واز انجمله ست سعد که نوعی از گیاه ست
واز انجمله ست اشنان که آن هم از اقسام گاه ست فی شرح المسلم للنووی وباتی بشئ اشنان
مما یزیل التغیر حصل السواک کالخرقة الخشنة والسعد والاشنان **ادراک شانزدهم**
دربیان نیت وقت سواک سزاوار آنست که نیت کند هنگام مسواک کردن
بدین مضمون که طاهر میکنم دهان خود را برای خواندن قرآن و ذکر و نماز کذا فی صلوة الطیبین نقلا
عن احیاء علوم الدین وهکذا فی مفتاح الجنان **ادراک هفدهم دربیان دعا**
نزدیک سواک سزاوار آنست که نزدیک مسواک کردن دعا بخواند و دعائی که
درین باب دیده شد به دو عبارت یافته شد اول آنکه اللهم طهر فمی ونور قلبی وطهر بدنی وطهر جسدی
علی النار وادخلنی برحمتک فی عبادک الصالحین کذا فی البنایة شرح الهدایة دوم آنکه اللهم اجعل
سواکی هذا تمحیصا لذنوبی ومرضاة لک یا سیدی ومبیض به وجهی کما تبیض به اسنانی کذا فی
تهذیب الصلوة ترجمه دعا اول اینست بار خدایا پاک کن دهن من و روشن کن دل من
و پاک کن بدن من و پاک گردان جسم من بر آتش و درآر مرا برحمت خود در بندگان

ادراک شانزدهم دربیان نیت وقت سواک

ادراک هفدهم دربیان دعا نزدیک سواک

نیک خود و ترجمهٔ دعای ثانی این ست بار خدایا بگردان این مسواک کردن من پاکی از گناهان
من و خوشنودی برای تو ای سردار من و روشن کن بدان روی من چنانکه روشن میکنی
بدان دندان من ادراک هیجدهم در بیان مسواک کردن بمسواک شخص
باید دانست که جائز ست بلا کراهت مسواک کردن بمسواک دیگری وقتیکه رضای او صراحةً
یا دلالةً یافته شود و فی شرح الشرعة ولا باس ان یستاک بسواک الغیر و فی شرح المسلم للنووی
و لا باس باستعمال سواک غیره باذنه و فی المرقاة و فیه دلیل علی ان استعمال سواک الغیر برضاه
غیر مکروه و دلیل بر اثبات این دعا دو حدیث ست اول حدیثی ست که در مشکوة المصابیح
بروایت ابو داؤد از حضرت ام المؤمنین عایشه صدیقه رضی الله تعالی عنها مروی شده
قالت کان النبی صلی الله علیه وسلم یستاک فیعطینی السواک لاغسله فابدأ به فاستاک ثم اغسله
وادفعه الیه یعنی گفت عایشه رضی الله عنها که بود آنحضرت صلی الله علیه وسلم که مسواک میکرد
پس میداد مرا مسواک تا بشویم آنرا پس مسواک میکردم من بآن پس تر می شستم آنرا و میدادم
آنرا بآنحضرت صلی الله علیه وسلم دوم حدیثی ست که در مشکوة المصابیح بروایت بخاری
از عایشه صدیقه رضی الله عنها مروی گشته قالت ان من نعم الله علی ان رسول الله
صلی الله علیه وسلم توفی فی بیتی و فی یومی و بین سحری و نحری وان الله جمع بین ریقی و ریقه
عند موته دخل علی عبد الرحمن بن ابی بکر و بیده السواک و انا مسندة رسول الله صلی
الله علیه وسلم فرأیته ینظر الیه و عرفت انه یحب السواک فقلت آخذه لک فاشار برأسه ان
نعم فتناولته فاشتد علیه وقلت الینه لک فاشار برأسه ان نعم فلینته فامره و بین یدیه
رکوة فیها ماء فجعل یدخل یدیه فی الماء فیمسح بهما وجهه و یقول لا اله الا الله ان للموت
سکرات ثم نصب یده فجعل یقول فی الرفیق الاعلی حتی قبض و مالت یده یعنی بدرستیکه

عائشه رضی الله عنها بود که میگفت بتحقیق از نعمتهای پروردگار برمن اینست که بتحقیق رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات کرده شد در خانهٔ من و در روز نوبت من و درمیان سینه و گردن من و بدرستیکه خدای عزوجل جمع کرد آب دهن من و آب دهن آنحضرت صلی الله علیه وسلم نزدیک موت وی علیه السلام بدرستیکه درآمد برمن عبدالرحمن پسر ابی بکر و بدست او مسواکی بود و من تکیه کننده رسول الله صلی الله علیه وسلم بودم پس دیدم آنحضرت صلی الله علیه وسلم را که می بیند بسوی مسواک پس شناختم که آنحضرت صلی الله علیه وسلم دوست میدارد که مسواک کند پس گفتم که بگیرم آن را برای تو پس اشاره بسر کرد که آری پس دادم آنرا بحضرت صلی الله علیه وسلم پس سخت آمد مسواک کردن بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم گفتم که نرم کنم آنرا برای تو اشاره کرد بسر خود که آری پس نرم کردم آنرا پس گرفت آنرا پس بگذرانید آنرا بر دندان و در روبروی آنحضرت صلی الله علیه وسلم کوزه بود که در می آورد دستهای خود را در آب و می مالید بدان روی خود را و می گفت لا اله الا الله بتحقیق که برای موت سختیهاست پس برداشت دست خود را پس شروع کرد در گفتن این کلمه فی الرفیق الاعلی تا اینکه قبض کرده شد روح مبارکش و بیفتاد دست او ادراک

نوزدهم در بیان آنکه مسواک ناسخ فرضیت وضو نزدیک هر نماز ست

بدانکه بود آنحضرت صلی الله علیه وسلم مامور بوضو کردن نزدیک هر نماز خواه وضو باشد یا نباشد پس هرگاه که دشوار شد این کار بر حضرت صلی الله علیه وسلم موقوف شد فرضیت وضو مگر از حدث و امر کرده شد بمسواک کردن نزدیک هر نماز کذا فی شرح سفر السعادة ناقلا عن احمد و ابی داؤد و عن عبدالله بن عامر الغسیل و در مسند دارمی از عبدالله بن عمر ست قال قلت ارأیت توضأ ابن عمر لکل صلوة طاهرا او غیر طاهر عم ذلک

قال حدثتہ اسماء بنت زید بن خطاب ان عبد اللہ بن حنظلة بن عامر حدثها ان رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم أمر بالوضوء لکل صلوة طاهرا او غیر طاهر فلما شق ذلک علیہ امر بالسواک
لکل صلوة وکان ابن عمر یری ان بہ علی ذلک قوة فکان لا یدع الوضوء لکل صلوة وہکذا
فی سنن ابی داؤد یعنی راوی گوید گفتم کہ خبر دہ کہ وضو کرد ابن عمر رضی اللہ عنہما برای
ہر نماز طاہر باشد یا غیر طاہر تعمیم کرد این را گفت کہ حدیث کرد او را اسماء بنت زید ابن خطاب
کہ بہ تحقیق عبد اللہ بن حنظلہ بن عامر حدیث کرد مرا کہ بہ تحقیق رسول خدا صلی اللہ علیہ
وسلم حکم کردہ شد بوضو برای ہر نماز طاہر باشد یا غیر طاہر پس ہرگاہ دشوار گردید اینکار بر و
حکم کردہ شد برای مسواک نزدیک ہر نماز و بود عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہما می دید کہ او را
برین کار قوتی ست پس ترک نمیکرد وضو برای ہر نماز **ادراک بستم در بیان آنچہ
در خواب دیدہ شد دربارہ مسواک و بیان آنکہ مسواک کردن موجب
زیادت علم و باعث فتح غزاست** پس درینباب سہ حکایت نقل کردہ می شوند
اول حکایت رویای آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ست و آنرا بخاری و مسلم در صحیحین خود از
ابن عمر رضی اللہ عنہما روایت کردہ اند ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ارانی فی المنام
اتسوک بسواک فجاءنی رجلان احدہما اکبر من الآخر فناولت السواک الاصغر منہما فقیل لی
کبر فدفعتہ الی الاکبر منہما یعنی بہ تحقیق نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ می بینم خود را در خواب
کہ مسواک میکنم بمسواکی پس آمدند مرا دو کس کہ یکی از انہا بزرگ ترست از دیگری پس دادم
مسواک را بخورد تر از انہا پس گفتہ شد برای من کہ بدہ آنرا بہ بزرگ تر پس دادم آن را
بہ بزرگ تر از انہا دوم حکایت رویای ابراہیم نخعی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را ست
کہ در مفتاح الجنان باین عبارت مذکورست کہ خواجہ ابراہیم نخعی رحمة اللہ علیہ مہتر عالم

را صلی الله علیه وسلم در خواب دید از خود بنالید که یا رسول الله چیزی میخوانم و یاد نمیتوانم گرفتن
رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود کجائی که خبر نداری از چند چیز اول آنکه اندک خور و اندک
خسپ و قرآن بسیار خوان و نماز بسیار گزار و برای هر نمازی طهارت ساز و مسواک کن
ابراهیم نخعی گفت چون از خواب بیدار شدم و این وصیت رسول الله صلی الله علیه وسلم
بجا آوردم در میان اندک زمان مقتدای عالمیان شدم سوم حکایت رویای عبد الله
مبارک ست و آن نیز در مفتاح الجنان بدین الفاظ منقول ست آورده اند که شیخ عبد الله
مبارک همه عمر خود را سه قسم کرده بود یکسال حج رفتی و یکسال غزا کردی و یکسال علم
درس گفتی حکایت می کنند که یکسال بغزا رفته بود به قلعهٔ گبران دست نمی یافت دران اندیشه
بخواب رفت رسول الله صلی الله علیه وسلم را بخواب دید مهتر عالم فرمود که یا عبد الله چه
اندیشه گفت یا رسول الله برین قلعهٔ گبران دست نمی یابم رسول الله صلی الله علیه وسلم
فرمود کجائی که خبر نداری از طهارت با مسواک عبد الله از خواب در آمد و طهارت با مسواک
کرد و غازیان را فرمود تا همه طهارت با مسواک کردند آن دیده بانان از بالای قلعه نگاه
کردند آن حالت را دیدند خدای عز وجل هیبتی در دل ایشان انداخت فرود آمدند و با
امیر قلعه گفتند که جماعتی آمده اند که آدمی خواران اند دندانها تیز می کنند اگر با ما ظفر یابند ما را
از نهاد ما بر آرند خدای تعالی خوفی در دل ایشان افگند قاصدی بیرون فرستادند که از ما
مال میخواهید یا جان عبد الله مبارک گفت نه مال میخواهیم نه جان از شما آن میخواهیم که اسلام
آرید همه یکبار اسلام آوردند از برکت اقامت سنت پیغمبر صلی الله علیه وسلم و آن مسواک
آدراک بست و یکم در اوقات مستحبهٔ سواک باید دانست که اوقاتیکه در آن
مسواک کردن مستحب و سنت ست بسیار اند بعضی از انها به نسبت بعضی مؤکد تر اند و حصاء

آن اوقات طولی میخواہد و این رسالۂ مختصرہ گنجایش آن ندارد و لہذا الحکم مالا یدرک کلہ لا یترک
کلہ برہ مینجا بہ اوقات اکتفا می ورزیم اول وقت وضو تفصیل این مقام بہ بسط تمام سابقاً
گذشتہ من شاء الاطلاع علیہ فلیرجع الیہ فی سراج الظلام السواک لہ ای للوضوء فان السواک
عندنا من سنن الوضوء دوم وقت تغیر بوی دہن و این موکد تر ست و بوی دہن بسبب
خواب یا بیداری یا تشنگی یا گرسنگی یا بخوردن طعام بدبو دار حاصل شدہ باشد کذا فی اشعۃ
اللمعات یا تغیر دہن از ترک آشامیدن آب یا طول سکوت یا کثرت کلام کما سیاتی فی کلام النووی
فی شرح المسلم سوم وقت بیداری از خواب چہارم وقت در آمدن در خانہ پنجم وقت فراہم شدن
مردمان ششم وقت قراءت قرآن ہفتم وقت قراءت حدیث ہشتم وقت زردی دندان
فی امداد الفتاح ولیس السواک من خصائص الوضوء فانہ یستحب فی حالات منہا تغیر الفم والقیام
من النوم والی الصلوۃ ودخول البیت واجتماع الناس وقراءۃ القرآن والحدیث لقول ابی حنیفۃ
ان السواک من سنن الدین ویستوی فیہ الاحوال کلہا وقال علیہ السلام السواک مطہرۃ للفم
ومرضاۃ للرب وفی السراج الوہاج وعند قراءۃ القرآن قال صلی اللہ علیہ وسلم طہروا افواہکم
القرآن وفی فتح القدیر ویستحب فی خمسۃ مواضع اصفرار السن وتغیر الرائحۃ والقیام عن النوم
والقیام الی الصلوۃ وعند الوضوء والاستقرار بلفظہ بغیرہا وفیما ذکرنا اول ما یدخل البیت وفی
شرح المسلم للنووی ولکن فی خمسۃ اوقات اشد استحبابا احدہا عند الصلوۃ سواء کان متطہرا
بماء او تراب او غیر متطہر کمن لم یجد ماء ولا ترابا الثانی عند الوضوء والثالث عند قراءۃ القرآن
والرابع عند الاستیقاظ من النوم الخامس عند تغیر الفم وتغیرہ یکون باشیاء منہا ترک الاکل
والشرب ومنہا اکل مالہ رائحۃ کریہۃ ومنہا طول السکوت ومنہا کثرۃ الکلام وفی البنایۃ
والاستحباب یتاکد فیہ عند تغیر الفم نہم وقت آغاز کلام خصوص فی قتیکہ بعد سکوت طویل

اتفاق کلام افتد دہم وقت قیام بہ تہجد یازدہم وقت تغیر بوی بیخ دندان دوازدہم قبل
از غسل کذا فی منہاج العباد الی المعاد سیزدہم مابین شفعہ از نماز شب چہاردہم روز جمعہ
پانزدہم پیش از خواب شانزدہم بعد نماز وتر ہفدہم وقت سحر کذا فی البنایۃ شرح الہدایۃ
ہیجدہم ہنگام قیام بسوی نماز و این استحباب نزدیک شافعیہ و بعض حنفیہ رحمہم اللہ ہست
خصوصًا قبل از نماز ظہر و فجر کذا فی اشعۃ اللمعات و فی البنایۃ و ہو شرط الوضوء و یتاکد طلبہ
عند ارادۃ الصلوۃ و عند الوضوء و قراءۃ القرآن و الاستیقاظ من النوم و عند تغیر الفم و فی
المرقاۃ عن التاتارخانیۃ نقلا عن التتمۃ و یستحب السواک عندنا عند کل صلوۃ و وضوء و کل
شئ یغیر الفم و عند الیقظۃ و فی البنایۃ و عند الشافعی ہو سنۃ للقیام الی الصلوۃ و عند الوضوء
و عند کل حال یتغیر فیہ الفم پوشیدہ نماند کہ بعضی از شافعی درین باب چنین نقل کردہ اند کہ اگر
مصلی محدث باشد پس این مسواک کردن از سنن صلوۃ خواہد بود کذا فی سراج الظلام و نزد
بعض حنفیہ مسواک نزدیک نماز سنت نیست بل مکروہ ہست و برین مدعا دو دلیل قائم کردہ اند
اول آنکہ روایت نکردہ شد کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مسواک کردہ باشد ہنگام قیام
نماز کذا فی المرقاۃ دوم آنکہ بسا اوقات از مسواک کردن برمی آید خون و آن نجس ہست باجماع
اگرچہ ناقض وضو نیست نزدیک شافعی رحمہ اللہ تعالی و فی البحر الرائق لکن قولہم یستحب عند القیام
الی الصلوۃ ینافی ما نقلوہ من انہ عند الوضوء لا الصلوۃ لانہ ربما یخرج منہ دم و ہو نجس
بالاجماع و ان لم یکن ناقضًا عند الشافعی و ثمرۂ خلاف مابین ما حنفیہ و شافعی درین صورت
ظاہر میشود نخستین آنکہ چون بخواند چند نماز بیک وضو کہ دران مسواک کردہ باشد پس ادا
میکند سنیت مسواک در ہر نماز نزدیک ما حنفیہ و ادا نمی شود نزدیک شافعی دوم
آنکہ چون چند نماز بیک وضو خواند و مسواک کرد دران وضو پس ہر نماز نزدیک ما ثواب

هفتاد نماز که بغیر مسواک گذارده شده هست می دارد و نزدیک شافعی در یک نماز این ثواب حاصل
نشود و در دیگر نماز ها اگر وقتیکه مسواک کند برای هر نماز فی ابتداء الافتتاح والسواک من سنن الوضوء
عندنا لا من سنن الصلوة فیحصل فضیلته فی کل صلوة صلاها بوضوء استاک فیه من غیر استیاک
عند قیامه لها وفی البحر الرائق وقالوا فائدة الخلاف تظهر فیمن صلی بوضوء واحد صلوات یکفیه السواک
للوضوء عندنا وعند الشافعی یستاک لکل صلوة وفی سراج الظلام وقال الشافعی السواک من سنن الصلوة
وفائدة الخلاف اذا توضأ لصلوة الظهر بسواک فبقی علی وضوء الی العصر او المغرب کان السواک الاول سنة
للکل عندنا وعنده یسن ان یستاک لکل صلوة وفی حاشیة الطحطاوی علی الدر قوله وهو للوضوء عندنا وعنده
للصلوة وتظهر الثمرة فیمن صلی بوضوء واحد صلوات وقد استاک فیه یکون للصلوة بسبب بین صلوة من غیر
سواک عندنا وعند الشافعی لا یحصل الا اذا استاک لکل صلوة افاده فی البحر و نزدیک بعض حنفیه
سنیت سواک برای نماز وقتی ست که هنگام وضو آنرا فراموش کند اما اگر فراموش نکرده پس سواک برای
نماز سنت نیست بلکه برای وضوست فی الدر المختار وهو للوضوء عندنا الا اذا نسیه فیندب للصلوة وفی
سراج الظلام واما اذا نسی للظهر ثم ذکر بعد ذلک فانه یستحب له ان یستاک حتی یدرک فضیلته ویکون
صلاته بسواک اجماعا

ادراک بست و دوم در بیان فوائد و منافع مسواک و آداب سنت

که در مسواک فوائد و منافع بسیار اند بعضی تا هفتاد فائده گفته اند که ادنای آن دور کردن قذر ست
و اعلای آن یاد دهانیدن کلمهٔ شهادت ست وقت موت چنانچه در افیون هفتاد مضرت ست
که ادنای آن فراموش شدن کلمهٔ شهادت ست وقت موت و نزدیک بعض علما رحمهم الله
سی و شش منفعت ست فی المرقاة فانها قیل فیه سبعون فائدة وفیها ایضا وفی الافیون سبعون
مضرة اقلها نسیان الشهادة وفی حاشیة الطحطاوی ادناها اماطة الاذی واعلاها
تذکیر الشهادة عند الموت رزقنا الله ذلک بمنه وکرمه وفیها ایضا قوله ومن منافعه فی النهر

وفضلت منافعه بست وثلثین واینجا حسب قول بعض علما بذکر بیست وشش فوائد ومنافع اکتفا
می رود اول خوشنودی پروردگار عالم ست دوم طهارت دهن ست سوم اتباع سنن
مرسلین خصوصاً سنت سیدنا رسول الله صلی الله علیه وسلم ست چهارم نمازیکه برای آن سواک
کرده شود بر نمازیکه برای آن سواک نکرده شود مزیت فضیلت دارد به هفتاد درجه وذکر این
چهار منافع وفوائد در خبر سید البشر نیز آمده ست کما سیاتی فی الادراک الآتی پنجم دور کننده
گناهان ست ششم زیاده کننده در نیکیها هفتم قاطع صفرا ست هشتم سخت کننده لثه است
کذا فی سراج الظلام والبدر التمام نهم شفا از هر مرض ست سوای موت دهم یاد دهنده کلمه
شهادت ست وقت موت کذا فی الدر المختار یازدهم دور کننده تغیر بوی دهن دوازدهم
دور کننده شیطان ست سیزدهم نجات دهنده از هفتاد و دو بلا چهاردهم خوش کننده ملائکه
کذا فی تهذیب الصلوة پانزدهم دور کننده تغیری که حاصل شده است از سکوت کذا فی المرقاة
شانزدهم مورث غنا ست هفدهم روا کننده حاجت هیجدهم نفع کننده درد سر ست
نوزدهم نفع کننده درد شقیقه است بستم نفع کننده درد دندان ست کذا فی اشراق الدرجات
بست ویکم دیر آورنده پیری ست بست ودوم شتابی دهنده است در رفتن بر پل صراط کذا فی
حاشیة الطحطاوی علی الدر ناقلاً عن ابی السعود بست وسوم زیاده کننده حسن چهره عین
کذا فی مفتاح الجنان بست وچهارم دور غیض وغضب آورنده شیطان ست کذا فی
البحر الرائق وسراج الظلام والبدر التمام بست وپنجم قوت دهنده دندان ست بست وششم
دور کننده زردی دندان ست کذا فی الصغیری وتهذیب الصلوة بست وهفتم دور
کننده بلغم ست بست وهشتم قوت دهنده معده است کذا فی سراج الظلام
والبدر التمام وتهذیب الصلوة بست ونهم خوش کننده نکهت دهن کذا فی الصغیری وسراج الظلام

سنی ام زیادہ کنندہ فصاحت ست سنی و یکم زیادہ کنندہ در رزق ست سنی و دوم آسان
کنندہ سکرات موت ست سنی و سوم دفع کنندہ عذاب قبر ست سنی و چہارم روشن کنندہ
قبر ست سنی و پنجم باعث محبت درمیان خلق ست کذا فی تہذیب الصلوۃ و اشراق الدرجات
سنی و ششم تیز کنندہ بینائی ست کذا فی الصغیری و تہذیب الصلوۃ و اشراق الدرجات

ادراک بست و سوم در بیان حکم مسواک برای صائم جائز ست
برای روزہ دار مسواک کردن بلا کراہت تازہ باشد یا خشک و از آب تر کردہ شدہ باشد
یا نہ پیش از زوال آفتاب بود یا بعد آن اینست مذہب امام ابی حنیفہ و امام مالک و در یکے
و امام احمد در یکی از دو روایت مرویہ ازو و این جواز مخفف ست و با وجود جواز اگر کسے
مسواک کنندہ گمان کند کہ مسواک کردن موجب افطار روزہ شد پس بعد این عمدا بخورد
بر وے قضا و کفارہ ہر دو لازم ست فی جامع الرموز و لا یکرہ السواک ای استعمال الخشب المخصوص
فی الوضوء للفرض و النفل و غیرہما سواء کان مبلولا او لا صباحا و رواحا و ہذا عندنا و فی فتاوی
قاضیخان و لا باس بالسواک الرطب و الیابس فی الغداۃ و العشی عندنا و فی المیزان
للشعرانی و من ذلک کراہۃ السواک للصائم بعد الزوال فقال ابو حنیفۃ و مالک و احمد فی
احدی الروایتین لا یکرہ و فی الدر المختار و لا سواک لو عشیا او رطبا بالماء علی المذہب و فی
امداد الفتاح و لا یکرہ له السواک آخر النہار بل ہو سنۃ کاوله و فیہ ایضا و لا یکرہ له السواک لو کان
رطبا ای اخضر ای مبلولا بالماء لاطلاق ما رویناہ قوله لو عشیا المراد ما بعد الزوال اراد
به الرد علی الشافعی فالسواک یکرہ عندہ حینئذ لازالة الخلوف الذی ہو اطیب من المسک
عند اللہ تعالی و فی المیزان للشعرانی فالاول مخفف و فی العالمگیریۃ و لو استاک فظن ان
ذلک فطرۃ فاکل بعد ذلک متعمدا علیہ القضاء و الکفارۃ کذا فی الخلاصۃ و دلیل بر اثبات

این مدعا چند احادیث اند اینجا بذکر پنج احادیث می پردازم اول حدیثی ست

که ترمذی و ابی داؤد از عامر بن ربیعه روایت کرده اند قال رایت النبی صلی الله علیه

وسلم ما لا احصی یتسوک وهو صائم یعنی عامر بن ربیعه گفت که دیدم نبی صلی الله علیه وسلم را

آن قدر که شمار کردن نمی توانم که مسواک میکرد حالانکه روزه دار بود دوم حدیثی ست

که روایت کرده شده ست از آنحضرت صلی الله علیه وسلم قال خیر خصال الصائم السواک یعنی بهترین

خصلتهای روزه دار سواک ست سوم حدیثی که از آنحضرت صلی الله علیه وسلم در بخاری و مسلم روایت کرده

شده لولا ان اشق علی امتی لامرتهم بالسواک عند کل صلوة یعنی اگر نمیبودیم آنکه در مشقت اندازم

من امت خود را هر آینه واجب می گردانیدم بر ایشان بسواک کردن نزدیک هر نماز

وجه استدلال ازین حدیث اینست که عند کل صلوة عام ست شامل صلوة صائم و غیر

صائم و شامل جمیع اوقات ست پیش از زوال بود یا بعد آن چهارم حدیثی ست که روایت

کرده شد از آنحضرت صلی الله علیه وسلم صلوة بالسواک افضل من سبعین صلوة بلا سواک

یعنی یک نماز که بمسواک ادا کرده شود بهتر ست از هفتاد نماز که بغیر مسواک ادا کرده شوند

وجه استدلال ازین حدیث بر مدعا چنین ست که صلوة اگرچه نکره در محل اثبات ست

لیکن بسبب موصوف بودنش بصفت عامه عام شد و عام شامل نماز صائم و غیر صائم

پنجم حدیثی ست که از عائشه صدیقه رضی الله عنها روایت کرده شده ست عن النبی

صلی الله علیه وسلم کان یستاک اول النهار و آخره وهو صائم یعنی نبی صلی الله علیه

وسلم ست کبود مسواک میکرد اول روز و آخر روز و حال آنکه روزه دار بود بعض

احادیثی که در ادراک احادیث می آیند آن احادیث نیز نص صریح اند بر جواز

مسواک برای صائم فانتظره مشتاقی امداد الفتاح ولا یکره له السواک آخر النهار

بل ہو منہ کاولہ لقولہ علیہ السلام لولا ان اشق علی امتی لامرتہم بالسواک عند کل
صلوۃ یدخل فی عموم کل صلوۃ الظہر والعصر والمغرب للصائم والمفطر ولقولہ صلی اللہ
علیہ وسلم صلوۃ بالسواک افضل من سبعین صلوۃ بلا سواک فہذہ النکرۃ وان کانت
فی الاثبات تعم بوصفہا بصفۃ عامۃ فیصدق علی عصر الصائم اذا استاک فیہا انہا صلوۃ
افضل من سبعین کما یصدق علی عصر المفطر کذا فی الفتح وفی کفایۃ المجیب روی عن
عائشۃ رضی اللہ عنہا ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان یستاک اول النہار وآخرہ وہو
صائم کذا فی الکفایۃ شرح الہدایۃ ونزد امام ابی یوسف مسواک رطب اخضر مکروہ نیست
برای روزہ دار مسواک ترکردہ شدہ از آب مکروہ ست نزد او چراکہ درین داخل کردن
آب ست در دہن بغیر ضرورت ودر ظاہر روایت آن ست کہ مکروہ نیست ہمین ست مختار امام اعظم وامام
محمد رحمہما اللہ چراکہ مقصود طہارت دہن ست واین مسواک بمنزلۂ مضمضہ ست
ودر مسواک تری آب بقدر تری آب مضمضہ بدہن باقی نمیماند ومضمضہ مکروہ نیست پس مسواک
تر ہم مکروہ نخواہد شد وجواب امام ابی حنیفہ وامام محمد از طرف امام ابی یوسف بدین
گونہ ممکن ست کہ مضمضہ حاصل میشود بداخل کردن آب در دہن ومسواک کردن ممکن ست
بدون این پس فرق شد مابین ہر دو فی فتاوی قاضیخان واما الرطب الاخضر فلا باس
بہ عند الکل وفیہ ایضا وقال ابو یوسف یکرہ المبلول بالماء لان فیہ ادخال الماء فی
الفم من غیر ضرورۃ وفیہ ایضا فی ظاہر الروایۃ انہ لا باس بذلک لان المقصود
ہو التطہیر فکان بمنزلۃ المضمضۃ وفی حاشیۃ الطحطاوی علی الدر المختار وقیل یکرہ
بلہ ولا وجہ لانہ یتمضمض بالماء فکیف یکرہ لہ استعمال العود الرطب ولیس فیہ من الماء
قدر ما یبقی فی فمہ من البلل من اثر المضمضۃ وفیہا ایضا قال الحموی قد تفرق بین

ادخال الماء للمضمضۃ وادخالہ للاستیاک لان المضمضۃ لاتتادی بدون ادخال الماء
واما الاستیاک فیتاتی بدونہ ونزدیک بعضی مکروہ ست مسواک کردن در وضوی نفل
فی جامع الرموز وقیل یکرہ فی وضوء النفل کما فی الزاہدی وغیرہ ونزد اسحاق مطلق سواک
رطب باشد یا یابس تر بآب باشد یا نہ مکروہ ست کذا فی اشعۃ اللمعات ونزدیک امام شافعی
رحمۃ اللہ علیہ وامام احمد در یکی از دو روایت مرویہ ازو بعد زوال مسواک مطلقاً
مکروہ ست فی الدر ولا سواک ولو عشیا او رطبا بالماء علی المذہب وکرہہ الشافعی بعد الزوال
وفی المیزان للشعرانی وقال الشافعی واحمد فی الروایۃ الاخری یکرہ فیہ ایضا والثانی
مشدد فرجع الامر الی مرتبتی المیزان وحجت امام شافعی وامام احمد واسحاق رحمہم اللہ
بر اثبات این مدعا بدو دلیل ست اول آنچہ از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مرویست
لخلوف فم الصائم عند اللہ اطیب من المسک الاذفر یعنی ہر آینہ بوی دہن روزہ دار
خوشبو دار ترست نزدیک خدای تعالی از بوی مشک اذفر ووجہ حجت گرفتن ازین
حدیث بدو گونہ ست کہ مسواک زائل میکند این بو را ودر کتاب الالمام باحادیث
الاحکام بروایت ابی ہریرہ چنین وارد شدہ والذی نفس محمد بیدہ لخلوف فم الصائم
اطیب عند اللہ یوم القیامۃ من ریح المسک یعنی قسم بذاتیکہ نفس محمد بید قدرت اوست
ہر آینہ بوی دہن روزہ دار پاکیزہ ترست نزدیک خدای تعالی بروز قیامت از بوی
مشک دوم آنکہ در مسواک کردن ازالہ اثر محمود ست فی شرح المسلم للنووی ومذہب الشافعی
ان السواک یکرہ للصائم بعد زوال الشمس لئلا یزیل لخلوف المستحبۃ وفی حاشیۃ الطحطاوی
علی الدر المختار قولہ وکرہہ الشافعی لقولہ صلی اللہ علیہ وسلم لخلوف فم الصائم عند اللہ اطیب من
ریح المسک الاذفر ولان فیہ ازالۃ الاثر المحمود وجواب این ہر سہ ائمہ از طرف امام اعظم رح

بسبب سه وجه ممکن ست وجه اول آنکه لانسلم که این حدیث دلالت بر نفی کردن مسواک دارد وجه دوم
آنکه خلوفی که نزد خدا اطیب از مشک ست زائل نمیشود از مسواک کردن و وجه سوم آنکه
صحابه کبار رضوان الله علیهم اجمعین مکروه میدانستند کلام کردن خود ها با آنحضرت صلی الله علیه
وسلم در روزه بسبب تغیر بوی دهن خود ها پس دور کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم این اکراه را
بذکر عظمت شان خلوف روزه دار فی حاشیة الطحطاوی علی الدر المختار ولیس فیما روی دلالة
علی انه لایستاک وفی شرح الوقایة ونحن نقول الخلوف الذی کان اطیب عند الله من المسک
لایزال بالسواک وایضا فی تلک الحاشیة ومدحه صلی الله علیه وسلم الخلوف لانهم کانوا یتحرجون
عن الکلام معه لتغیر فمهم فمنعهم عن ذلک بذکر شانه مخفی نماند که بودن خلوف نزدیک خدا
اطیب از مشک بدو توجیه ست توجیه اول آنکه روزه دار برین طیب خلوف ثواب داده
میشود زیاده ازانچه ثواب داده میشود متطیب بمشک در مواضعیکه دران شرعا تطیب بروائح
طیبه مقصود ست مثل یوم جمعه وعید الفطر وعید الاضحی توجیه دوم آنکه طیب خلوف دهن روزه دار
اطیب ست به نسبت بوی مشک که نزد انسان ست و تاویل عند الله بدو گونه است
یکی بدون تقدیر مضاف ست یعنی این خلوف دهن روزه دار نزدیک از خدا است یعنی
از رحمت و ثواب خدا چنانچه متطیب بمشک مقرب و محبوب نزدیک شما ست و دیگری
به تقدیر مضاف ست یعنی نزدیک ملائکه خدا یعنی آنها خلوف دهن روزه دار را اطیب
از بوی مشک می شمرند کذا قاله الطحطاوی فی حاشیة علی الدر المختار ادراک بست

و چهارم در بیان فضیلت نمازیکه بمسواک گزارده شود

بدانکه نمازیکه برای آن مسواک کنند بر نمازیکه برای آن مسواک نکنند هفتاد درجه فضیلت
و فضیت دارد احادیثی که برین مدعا دلالت دارند در ادراک بست و پنجم خواهند آمد

انشاء اللہ تعالیٰ و اینجا بذکر یک حدیث ازان اکتفا میرود فی الترغیب و الترہیب ناقلاً
عن البیہقی فی شعب الایمان و احمد و ابن خزیمة و الحاکم و الدارقطنی و ابن عدی و ابی نعیم
عن عایشة رضی اللہ عنہا قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تفضل الصلوة
التی یستاک لہا علی الصلوة التی لا یستاک لہا سبعین ضعفا یعنی عایشه میگوید که فرمود
رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم فضل دارد نمازیکه مسواک کرده شود برای آن بر نمازیکه مسواک
نکرده شود برای آن ہفتاد چند **ادراک بست و پنجم در بیان احادیثی
که درباب مسواک مروی شده** باید دانست که علما رحمہم اللہ فرموده اند
که درباب فضل مسواک چہل احادیث وارد شده اند کما فی اشعة اللمعات لیکن بمعاینه کتب احادیث و فقه
در فضائل و احکام مسواک زیاده ازین ہم بنظر آمده اند چنانچه عنقریب واضح میشود و ہرچند
بعض احادیث این ادراک سابقاً در ادراکات گذشته بمقام استناد و بعض دعاوی بطور
سند مذکور شده اند لیکن اینجا بمقتضای آنکه ہو المسک ما کررتہ یتضوع و ہم بنظر ایراد
جملہ احادیث مسواک بیک مقام اعاده آنہا شده ہست اول آنچه در مشکوة المصابیح
نقلاً عن المسلم از عایشه رضی اللہ عنہا مرویست قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
عشر من الفطرة قص الشارب و اعفاء اللحیة و السواک و استنشاق الماء و قص الاظفار
و غسل البراجم و نتف الابط و حلق العانة و انتقاص الماء یعنی الاستنجاء قال الراوی
و نسیت العاشرة الا ان یکون المضمضة و فی روایة الختان بدل اعفاء اللحیة یعنی
عایشه گفت رضی اللہ عنہا که فرمود رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم که ده چیز از فطرت
یعنی سنت انبیا ست کوتاه کردن سبلت و فرو گذاشتن و وافر گردانیدن ریش
و مسواک کردن و کشیدن آب در بینی و تراشیدن ناخن و شستن براجم یعنی بندہای

انگشتان و بیخ پس پوست آنها که چرکها در آنجا جمع شود و بر کندن موی بغل و ستردن موی عانه و کم کردن آب یعنی استنجا راوی گوید که فراموش کردم خصلت دهم اگر آنکه باشد مضمضه و در روایتی لفظ ختنه بجای اعفای لحیه واقع شده دوم انچه در مشکوة المصابیح نقلاً عن الشافعی و احمد والدارمی والنسائی وابن خزیمة فی صحیحه والبخاری فی صحیحه بلا اسناد از عایشه رضی الله عنها مروی شده قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم السواک مطهرة للفم ومرضاة للرب یعنی گفت عایشه رضی الله عنها که فرمود رسول خدا صلی الله علیه وسلم که مسواک پاک کننده است مر دهن را و خوشنود کننده است مر پروردگار را سوم انچه ابوداؤد در سنن خود از عبد الله بن عباس روایت کرده قال بت لیلة عند النبی صلی الله علیه وسلم فلما استیقظ من منامه اتی طهوره فاخذ سواکه فاستاک ثم تلا هذه الآیة ان فی خلق السموات والارض واختلاف اللیل والنهار لآیات لاولی الالباب حتی قارب ان یختم السورة او ختمها ثم توضأ فاتی مصلاه فصلی رکعتین ثم رجع الی فراشه فنام ماشاء الله ثم استیقظ ففعل مثل ذلک ثم رجع الی فراشه فنام ثم استیقظ ففعل مثل ذلک کل ذلک یستاک ویصلی رکعتین ثم اوتر قال ابوداؤد ورواه ابن فضیل عن حصین قال فتسوک وتوضأ وهو یقول ان فی خلق السموات والارض حتی ختم السورة یعنی عبد الله بن عباس رضی الله عنهما میگوید که خوابیدم شبی نزدیک نبی صلی الله علیه وسلم پس هرگاه بیدار شد آنحضرت از خواب خود بیامد آب وضو را پس گرفت مسواک خود پس مسواک کرد پستر خواند این آیه را ان فی خلق السموات والارض واختلاف اللیل والنهار لآیات لاولی الالباب تا اینکه قریب بود که ختم کند سوره را یا ختم کرد آنرا پس آمد نمازگاه خود را پس گذارد دو رکعت پس باز آمد بسوی بستر خود پس خواب کرد هر قدر که خواست

خدا پستر بیدار شد پس کرد مثل آن پستر باز آمد طرف بستر خود پس خواب کرد پستر بیدار شد
پس کرد مثل آن هر بار مسواک میکرد و دو رکعت نماز میخواند پستر نماز وتر گذارد و در روایت
مسلم از ابن عباس چنین مرویست انه بات عند النبی صلی الله علیه وسلم من آخر اللیل
فخرج فنظر فی السماء ثم تلا هذه الآیة فی آل عمران ان فی خلق السموات والارض واختلاف
اللیل والنهار حتی بلغ فقنا عذاب النار ثم رجع الی البیت فتسوک وتوضأ ثم قام فصلی
ثم اضطجع ثم قام فخرج فنظر الی السماء فتلا هذه الآیة ثم رجع فتسوک فتوضأ ثم قام فصلی
یعنی در روایت مسلم از عبد الله بن عباس چنین آمده که او در شب خواب کرد نزدیک نبی
صلی الله علیه وسلم از آخر شب پس بیرون آمد آنحضرت پس نظر کرد بسوی آسمان پستر
تلاوت کرد این آیه را که در سورهٔ آل عمران ست یعنی ان فی خلق السموات والارض
واختلاف اللیل والنهار تا رسید بدین آیه فقنا عذاب النار پستر رجوع کرد بسوے
خانه پس مسواک کرد و وضو کرد پستر بایستاد پس خواند نماز پستر بپهلو خوابید پستر بایستاد
پس بیرون آمد و نظر کرد بسوی آسمان پس تلاوت کرد همین آیه را پستر باز آمد بخانه پس
مسواک کرد پس وضو کرد پستر بایستاد پس نماز خواند و در ترغیب و ترهیب نقلاً عن ابن
ماجه والنسائی عن ابن عباس هکذا قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصلی باللیل
رکعتین رکعتین ثم ینصرف فیستاک یعنی گفت ابن عباس که بود رسول خدا صلی الله
علیه وسلم میگذارد در شب دو دو رکعت پس باز میگشت از ان پس مسواک میکرد
چهارم انچه در بنایه شرح هدایه بروایت احمد وطبرانی از واثله بن اسقع آمده است امرت
بالسواک حتی خشیت ان یکتب علی یعنی امر کرده شدم به مسواک کردن تا اینکه ترسیدم
ازانکه فرض کرده شود بر من و در روایت ابی یعلی از ابن عباس چنین آمده عن النبی صلی

علیه وسلم انه قال لقد امرت بالسواک حتی ظننت انه ینزل علیّ فیه قرآن او وحی یعنی فرمود
هر آینه امر کرده شدم بسواک تا آنکه گمان بردم که به تحقیق نازل کرده شود بر من درین باب
قرآنی یا وحیی و در روایت احمد چنین آمده لقد امرت بالسواک حتی خشیت ان یوحی الی
فیه شئ یعنی هر آینه تحقیق امر کرده شدم بسواک حتی که ترسیدم بآن که وحی کرده شود بطرف
من دران چیزی ششم انچه در ترغیب ترهیب بروایت ابویعلی از عایشه رضی الله
تعالی عنها مروی شده قالت ان النبی صلی الله علیه وسلم مازال یذکر السواک حتی خشیت
ان ینزل فیه قرآن یعنی عایشه رضی الله عنها میگوید بدرستیکه نبی صلی الله علیه وسلم همیشه
ذکر میکرد مسواک را تا اینکه ترسیدم که نازل کرده شود درباب آن قرآن هفتم انچه در بنایه
بروایت ابن حبان از حدیث عامری مروی گشته کانوا یدخلون علی النبی صلی الله علیه وسلم
فقال تدخلون علیّ قلحا استاکوا یعنی بودند مردمان که می درآمدند بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس
فرمود که در می آئید زرد دندان مسواک کنید هشتم السواک نصف الایمان یعنی مسواک
کردن نیمهٔ ایمان ست و چون مسواک نجملهٔ طهور ست و درباب طهور حدیث دیگر وارد شده
که الطهور شطر الایمان پس سواک هم نصف ایمان خواهد بود نهم السواک واجب علی کل
مسلم یعنی مسواک کردن واجب ست بر هر مسلمان و مراد بوجوب معنی مصطلحش نیست
بلکه بمعنی حق ثابت ست دهم السواک من الفطرة مسواک کردن از فطرت ست و یازدهم
السواک من السنة فاستاکوا ای وقت لقد امرت بالسواک حتی خفیت اسنانی یعنی مسواک
کردن از سنت ست پس مسواک کنید در هر وقتیکه خواهید هر آینه بتحقیق امر کرده شدم
بمسواک کردن تا آنکه سوده گردد و پست شود دندان من یازدهم خیر خصال الصائم السواک
یعنی بهترین خصلتهای روزه دار مسواک کردنست دوازدهم فی السواک عشر خصال

يطيب الفم ويشد اللثة اى مغاور الاسنان ويجلو البصر ويذهب البلغم ويذهب الحفر ويوافق السنة ويفرح الملائكة ويرضي الرب ويزيد في الحسنات ويصحح المعدة یعنی در مسواک ده خصلت اند پاک میکند دهن را وسخت میکند لثه را یعنی جای برآمدن دندان و روشن میکند بینائی را و می برد بلغم را و می برد گندگی دهن را و موافقت میکند سنت را و خوش میکند فرشتگان را و خوشنود میکند پروردگار را و زیاده میکند نیکیها و صحیح میکند معده را کذا فی سنن الهدی و در بنایه بروایت ابونعیم از ابن عباس چنین آمده السواک یذهب البلغم ویفرح الملائکة ویوافق السنة یعنی مسواک می برد بلغم را و خوش میگرداند فرشتگان را و موافقت میکند سنت است سیزدهم السواک یزید الرجل فصاحة یعنی مسواک زیاده میکند مرد را فصاحت چهاردهم طیبوا افواهکم بالسواک فانها طرق القرآن یعنی پاک کنید دهن های خود را بمسواک کردن پس بتحقیق این دهنها راههای قرآن اند و در بنایه بروایت ابی نعیم از علی رضی الله عنه چنین آمده ان افواهکم طرق القرآن فطهروها بالسواک یعنی بتحقیق دهنهای شما راههای قرآنست پس پاک کنید آنها را بمسواک کردن پانزدهم کان علیه السلام لا ینام الا والسواک فاذا استیقظ بدأ بالسواک کذا فی سنن الهدی فی متابعة المصطفی لعبد النبی بن احمد بن عبد القدوس یعنی بود آنحضرت صلی الله علیه وسلم که خواب نمیکرد بدون مسواک کردن پس وقتیکه بیدار میشد شروع میکرد بمسواک کردن شانزدهم در مشکوة بروایت احمد و ابوداود از عایشه رضی الله عنها ست قالت کان النبی صلی الله علیه وسلم لا یرقد من لیل ولا نهار فیستیقظ الا یتسوک قبل ان یتوضأ یعنی عایشه رض گوید بود آنحضرت صلعم که خواب نمیکرد از شب نه از روز پس بیدار میشد مگر مسواک میکرد پیش ازین که وضو کند یعنی بعد بیدار شدن از خواب پیش از وضو معتاد بمسواک بود هفدهم آنچه روایت کرد

مسلم از عایشه رضی الله عنها ان النبی صلعم کان اذا دخل بیته بدأ بالسواک یعنی تحقیق
بود آنحضرت صلعم هرگاه که در می آمد بخانهٔ خویش شروع میکرد بمسواک کردن و در روایت
دیگر مسلم بروایت شریح بن هانی از عایشه رضی الله عنها چنین مروی گشته قال
سألت عایشة بای شیء کان یبدأ رسول الله صلعم اذا دخل بیته قالت بالسواک یعنی
شریح بن هانی گفت که پرسیدم عایشه را بکدام چیز بود که شروع و آغاز میکرد رسول خدا
صلی الله علیه وسلم وقتیکه در می آمد خانهٔ خویش را گفت عایشه ابتدا میکرد بمسواک هیجدهم
آنچه روایت کرد طبرانی از زید بن خالد جهنی قال ما کان رسول الله صلعم یخرج من بیته لشیء
من الصلوات حتی یستاک کذا فی الترغیب والترهیب یعنی زید بن خالد جهنی میگوید که نبود
آنحضرت صلی الله علیه وسلم که بیرون می آمد از خانهٔ خود برای چیزی از نماز تا اینکه مسواک
میکرد نوزدهم آنچه روایت کرد طبرانی در اوسط از عایشه رضی الله عنها قالت قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم لزمت السواک حتی خشیت ان یدردنی یعنی عایشه رضی
گوید گفت رسول خدا صلی الله علیه وسلم که لازم گرفتم مسواک کردن را تا اینکه ترسیدم که بیفتد
دهن من یعنی از کثرت مسواک ساقط گردد دندان دهن من و در روایت دیگر طبرانی
از ام سلمه رضی الله عنها چنین آمده قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما زال
جبرئیل یوصینی بالسواک حتی خفت علی اضراسی کذا فی الترغیب والترهیب یعنی گفت
ام سلمه فرمود رسول خدا صلی الله علیه وسلم همیشه بود جبرئیل که وصیت میکرد بمسواک
کردن تا اینکه ترسیدم بر دندان خود و در بنابر روایت دیگر طبرانی و در روایت بیهقی و ابن ماجه
و احمد و ابو نعیم و ابن السکن چنین آمده ما زال جبرئیل علیه السلام یوصینی بالسواک حتی
خشیت ان یدردنی که همیشه جبرئیل علیه السلام وصیت میکرد مرا بمسواک کردن

تا اینکه ترسیدم آنکه بیفتد دهن من خود در روایت احمد از ابی امامه چنین آمده ان رسول الله
صلی الله علیه وسلم قال ما جاءنی جبرئیل علیه السلام قط الا امرنی بالسواک لقد خشیت ان احفی
مقدم فی یعنی بتحقیق رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود که نیامد مرا جبرئیل علیه السلام هرگز
مگر اینکه امر کرد مرا بمسواک کردن هر آئینه بتحقیق ترسیدم آنکه پست کنم و از بیخ برکنم پیش دهن
خود را بیستم انچه روایت کرد بزار از علی رضی الله عنه انه امر بالسواک وقال قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم ان العبد اذا تسوک ثم قام یصلی قام الملک خلفه فلیستمع لقراءته فیدنوا
منه او کلمة نحوها حتی یضع فاه علی فیه فما یخرج من فیه شئ من القرآن الا صار فی جوف
الملک فطهروا افواهکم للقرآن کذا فی الترغیب والترهیب یعنی بتحقیق امر کرد علی رضی الله عنه
بمسواک کردن و گفت فرمود رسول خدا صلی الله علیه وسلم بتحقیق بنده هرگاه که مسواک کرد
پس برخاست که نماز خواند بر میخیزد ملکی خلف او پس می شنود بقراءة او پس نزدیک بشود
باو یا کلمه مانند آن ذکر کرد آنحضرت تا اینکه می نهد دهان خود بر دهن او پس بر نمی آید از
دهن مصلی چیزی از قرآن مگر آنکه میشود در شکم ملک پس پاک کنید دهن های خود را برای
قرآن و در بنایه بروایت ابونعیم از جابر رضی الله عنه چنین آمده اذا قام احدکم من اللیل
یصلی فلیستک فانه اذا قام یصلی اتاه ملک فیضع فاه علی فیه فلا یخرج شئ من فیه الا وقع
فی فی الملک یعنی چون بایستد یکی از شما از شب که بخواند نماز را پس باید که مسواک کند پس
بدرستیکه چون بایستد که بگذارد نماز را می آید او را فرشته پس می نهد دهن خود را بر دهن مصلی
پس بر نمی آید چیزی از دهنش مگر آنکه بیفتد در دهن فرشته بیست و یکم انچه روایت کرد
ابونعیم از جابر رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم رکعتان بالسواک
افضل من سبعین رکعة بغیر سواک یعنی گفت جابر فرمود رسول خدا صلی الله علیه وسلم

دو رکعت بسواک بہتر ست از ہفتاد رکعت بغیر سواک و در روایت دیگر ابو نعیم از ابن
عباس رضی اللہ عنہ چنین آمدہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لان اصلی رکعتین بسواک
احب الی من ان اصلی سبعین رکعۃ بغیر سواک یعنی بدرستیکہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم
فرمود ہر آینہ آنکہ بگذارم دو رکعت نماز بسواک دوست تر ست نزد من از آنکہ بگذارم
ہفتاد رکعت بدون سواک و در روایت دیگر بزار واحمد وابی یعلی وابن خزیمہ از عایشہ
رضی اللہ عنہا چنین ست عن النبی صلعم قال فضل الصلوۃ بالسواک علی الصلوۃ بغیر سواک
سبعین ضعفا کذا فی الترغیب والترہیب یعنی بزرگی نمازی کہ بسواک باشد بر نمازی کہ
بدون سواک بود ہفتاد چند ست و در روایت احمد چنین ست انہ علیہ السلام قال
صلوۃ بسواک افضل من سبعین صلوۃ بغیر سواک کذا فی المرقاۃ وہکذا فی سفر السعادۃ یعنی
بتحقیق آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ یک نماز بسواک بہتر ست از ہفتاد نماز بغیر
سواک و در بنایہ بروایت بیہقی در شعب الایمان و احمد وابن خزیمہ و حاکم و دار قطنی
وابن عدی وابی نعیم از عایشہ رضی اللہ عنہا چنین آمدہ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم تفضل الصلوۃ التی یستاک لہا علی الصلوۃ التی لا یستاک لہا سبعین ضعفا
یعنی گفت عایشہ رضی اللہ عنہا فرمود رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم بزرگی دارد نمازی
کہ مسواک کردہ شود برای آن بر نمازی کہ مسواک نکردہ شود برای آن ہفتاد چند نسبت دوم
آنچہ در بنایہ نقلا عن البیہقی از عایشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا آمدہ ہن لکم سنۃ وعلی فریضۃ
السواک والوتر وقیام اللیل یعنی فرمود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم این سہ چیز برای
شما سنت ست و بر من فرض یکی مسواک کردن دوم نماز وتر خواندن سوم بر خاستن
واستادن بشب یعنی نماز شب خواندن نسبت سوم آنچہ روایت کرد ابو نعیم از عایشہ

رضی اللہ عنہا قالت کان علیہ السلام یستاک عرضا لا طولا یعنی گفت عایشہ رضہ بود آنحضرت
علیہ السلام کہ مسواک میکرد در عرض دندان نہ طول آن و در روایت ابی داود چنین ست اذا
استکتم فاستاکوا عرضا یعنی ہر گاہ مسواک کنید پس مسواک کنید در عرض دندان و در روایت
بیہقی از ربیعۃ بن اکثم مرویست قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یستاک عرضا ویشرب
مصا ویقول ہو اہنی وامرأ یعنی گفت راوی بود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ مسواک میکرد
در عرض دندان و می نوشید آب از روی مکیدن و میگفت کہ این خوشگوار تر و گوارندہ تر
است چہارم انچہ شیخین از ابی موسی روایت کردہ اند قال اتینا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
فرأیتہ یستاک علی لسانہ کل ذالک فی البنایۃ یعنی آمدیم بر رسول اللہ صلی اللہ وسلم پس
دیدیم آنحضرت را علیہ السلام کہ مسواک میکرد بر زبان خود و در کتاب الالمام باحادیث الاحکام
بروایت مسلم از ابی موسی چنین ست قال دخلت علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم وطرف السواک
علی لسانہ یعنی گفت در آمدم بر نبی صلی اللہ علیہ وسلم و کنارہ مسواک بر زبان شریفش بود
و در ہمان کتاب بروایت سنن ابی داود از ابی بردہ عن ابیہ مرویست قال اتینا رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم نستحملہ فرأیتہ یستاک علی لسانہ یعنی در آمدیم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را
درحالیکہ سواری میطلبیدیم از آنحضرت پس دیدیم او را مسواک میکند بر زبان خود پنجم
انچہ در نسائی از ابی موسی روایت ست قال دخلت علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و
ہو یستن وطرف السواک علی لسانہ وہو یقول عا عا یتہوع یعنی ابو موسی گفت داخل شدم
بر رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم درحالیکہ او مسواک میکرد و کنارہ مسواک بر زبان او بود و او
میگفت عا عا یعنی تہوع میکرد و در روایت دیگر چنین ست دخلت علی النبی صلی اللہ
علیہ وسلم وقد وضع السواک علی طرف لسانہ یقول آہ آہ یعنی یتہوع یعنی راوی گوید

کہ داخل شدم بر نبی صلی اللہ علیہ وسلم و آنحضرت نہادہ بود مسواک را بر کنارۂ زبان خود و می
فرمود آہ آہ یعنی تہوع میکرد لیست و ششم آنکہ در بنایہ بروایت طبرانی در اوسط خود از معاذ
بن جبل رضی اللہ عنہ مروی شدہ قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول
نعم السواک الزیتون من شجرۃ مبارکۃ یطیب الفم ویذہب الحفر وہو سواکی وسواک الانبیاء
من قبلی یعنی معاذ بن جبل میگوید کہ شنیدم رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم را کہ میگفت
چہ خوش مسواک زیتون ست از درخت برکت دادہ شدہ پاک میکند دہن را و می برد
گندہ دہنی را و آن مسواک من و انبیائے پیشین من ست و در حاشیہ در مختار از طحطاوی بروایت
طبرانی چنین ست نعم السواک الزیتون من شجرۃ مبارکۃ وہو سواکی وسواک الانبیاء من
قبلی یعنی خوش مسواک زیتون ست از درخت برکت دادہ شدہ و آن مسواک من و انبیائے
پیشین من ست بست و ہفتم آنچہ در بنایہ بروایت طبرانی از جابر رضی اللہ عنہ مرویست
کان السواک من اذن رسول اللہ موضع القلم من اذن الکاتب یعنی بود مسواک از گوش
رسول اللہ موضع قلم از گوش کاتب یعنی جائیکہ کاتب قلم بر گوش مے نہد آنجا رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم مسواک می نہاد بست و ہشتم آنچہ در مشکوۃ المصابیح بروایت ترمذی
وابوداؤد از ابی سلمہ از زید بن خالد جہنی مرویست قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم یقول لولا ان اشق علی امتی لامرتہم بالسواک عند کل صلوۃ ولاخرت صلوۃ العشاء
الی ثلث اللیل قال فکان زید بن خالد یشہد الصلوۃ فی المسجد وسواکہ علی اذنہ موضع القلم
من اذن الکاتب لا یقوم الی الصلوۃ الا استن ثم ردہ الی موضعہ رواہ الترمذی وابوداؤد
الا انہ لم یذکر ولاخرت صلوۃ العشاء الی ثلث اللیل یعنی گفت راوی کہ شنیدم رسول خدا
صلی اللہ علیہ وسلم را میگفت اگر نمی بود ترس آنکہ در مشقت اندازم امت خود را ہر آئینہ

واجب میگردانیدم بر آنها مسواک کردن نزدیک هر نماز و هر آینه تاخیر میکردم نماز عشا را تا دو
دانگ شب گفت ابوسلمه راوی پس بود زید بن خالد که حاضر می شد نماز را در مسجد
و مسواک او بر گوشش می بود بجای قلم از گوش نویسنده بر نمی خاست برای نماز مگر مسواک
میکرد پستر می نهاد بجای او یعنی در گوش خود تا اینجا ترمذی و ابوداود باتفاق روایت
کردند لیکن ابوداود ذکر نکرد ولاخرت صلوة العشاء الی ثلث اللیل بست نهم آنچه در سنن
ابی داود از عایشه منقول ست ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یوضع له وضوءه وسواکه
فاذا قام من اللیل تخلی ثم استاک یعنی بتحقیق نبی صلی الله علیه وسلم بود که نهاده میشد برای
آو آب وضو و مسواکش پس چون بر می خاست از شب قضای حاجت میکرد پستر
مسواک میکرد سی ام آنچه روایت کرد بخاری از انس رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله
علیه وسلم لقد اکثرت علیکم فی السواک یعنی گفت انس فرمود رسول خدا صلی الله علیه
وسلم هر آینه بتحقیق بسیار کردم و دراز کردم بر شما سخن درباره مسواک سی و یکم آنچه روایت
کرد ابوداود از عایشه رضی الله عنها قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یستن وعنده
رجلان احدهما اکبر من الآخر فاوحی الله الیه فی السواک ان کبر اعط السواک اکبرهما یعنی میگوید
عایشه رضی الله عنها بود رسول خدا صلی الله علیه وسلم که مسواک میکرد و نزدیک آنحضرت
دو کس بودند یکی از انها بزرگتر بود از دیگری پس وحی فرستاد خداوند تعالی بسوی آنحضرت صلی الله
علیه وسلم بجهت فضیلت مسواک یعنی بده مسواک را به بزرگترین این هر دو و در روایت
بخاری و مسلم از عبدالله بن عمر رضی الله عنهما چنین آمده ان النبی صلی الله علیه وسلم قال
ارانی فی المنام اتسوک بسواک فجاءنی رجلان احدهما اکبر من الآخر فناولت السواک الاصغر
منهما فقیل لی کبر فدفعته الی الاکبر منهما یعنی بدرستیکه نبی صلی الله علیه وسلم فرمود می بینم

خود را در خواب که مسواک میکنم بمسواکی پس آمدند مرا دو کس یکی از انها بزرگتر از دیگری بود پس دادم مسواک را به خردتر از انها پس گفته شد مرا بده بزرگتر را پس دادم مسواک را به بزرگترین ازان هر دو سنی و دوم انچه روایت کرد ترمذی از ابی ایوب و طبرانی و احمد اربع من سنن المرسلین الختان و السواک و التعطر و النکاح یعنی چهار چیز از سنتهای پیغمبران سابق اند ختنه کردن و مسواک کردن و استعمال بوی خوش نمودن و تزوج بنسا کردن و در روایت ترغیب و ترهیب نقلاً عن الترمذی از ابی ایوب لفظ الحیاء یعنی شرم داشتن بدل الختان واقع شده سنی و سوم انچه در بنایه بروایت بزار و طبرانی ست الطهارات اربع قص الشوارب و حلق العانة و تقلیم الاظفار و السواک یعنی طهارات چهار اند پست کردن لبها و ستردن موی عانه و تراشیدن ناخنها و مسواک کردن سنی و چهارم انچه در در مختار ست ثلث من اخلاق المرسلین تعجیل الافطار و تاخیر السحور و السواک یعنی سه چیز از خلقهای مرسلین اند شتابی کردن در افطار و تاخیر کردن در سحور و مسواک کردن سنی و پنجم انچه روایت کرد بخاری از ابی برده از پدرش قال اتیت النبی صلی الله علیه و سلم فوجدته یستن بسواک بیده یقول اع اع و السواک فی فیه کانه یتهوع یعنی راوی گوید که آمدم نبی صلی الله علیه و سلم را پس یافتم او را که مسواک میکند بمسواکی که در دست شریفش بود و میگفت اع اع و مسواک در دهن مبارکش بود گویا آنحضرت تهوع میکرد سنی و ششم انچه در بنایه است بروایت عقیلی و ابو نعیم از عایشه رضی الله عنها منقول ست انها قالت کان اذا سافر حمل السواک و المشط و المکحلة و القارورة و المرآة یعنی بدرستیکه گفت عایشه رضی الله عنها بود آنحضرت صلی الله علیه و سلم وقتیکه سفر میکرد بر میداشت مسواک و شانه و سرمه دان و شیشه و آینه سنی و هفتم انچه در بنایه بروایت ابن ماجه از عایشه رضی الله عنها مرویست کنت اصنع له

ثلث آنیۃ اناء لطھورہ واناء لسواکہ واناء لشرابہ یعنی بودم من کہ می ساختم برای آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم سہ ظرف ظرفی برای آب وضوی او وظرفی برای مسواک او وظرفی برای
شراب او سی و ہشتم انچہ در ترغیب وترہیب بروایت ابن ماجہ از ابی امامہ ہست آن
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال تسوکوا فان السواک مطہرۃ للفم ومرضاۃ للرب ما جائنی
جبرئیل الا اوصانی بالسواک حتی لقد خشیت ان یفرض علیّ وعلی امتی ولولا انی اخاف
ان اشق علی امتی لفرضتہ علیہم وانی لاستاک حتی خشیت ان احفی مقادم فمی یعنی تحقیق
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود مسواک کنید پس بدرستیکہ مسواک کردن پاکیست برای
دہن خوشنود لیست برای پروردگار نیامد مرا جبرئیل مگر در حالیکہ او وصیت کرد مرا بمسواک
کردن تا اینکہ ترسیدم آنکہ فرض کردہ شود بر من وبر امت من واگر نہ ترس میکردم آنکہ سخت
میکردم بر امت خود ہر آئینہ فرض میکردم مسواک کردن بر آنہا و بدرستیکہ ہر آئینہ مسواک میکنم
تا اینکہ می ترسم آنکہ بر کنم پیش دہن خود سی ونہم انچہ در صحیحین از ابی ہریرہ رضی اللہ عنہ آمدہ
قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لولا ان اشق علی امتی لامرتہم بتاخیر العشاء والسواک
عند کل صلوۃ یعنی فرمود رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم اگر ترس آن نبود کہ سخت میکردم
بر امت خود ہر آئینہ امر میکردم آنہا را یعنی فرض میگردانیدم تاخیر عشا و مسواک کردن نزد یک
ہر نماز و در ہمان کتاب بروایت مالک واحمد ونسائی وصحیح ابن خزیمہ وحاکم وبخاری از رو
تعلیق در کتاب الصوم از ابی ہریرہ چنین آمدہ لولا ان اشق علی امتی لامرتہم بالسواک
مع کل وضوء یعنی فرمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم اگر نہ آنکہ سخت میکردم بر امت خود
ہر آئینہ امر میکردم آنہا را بمسواک کردن با ہر وضو و در روایت ابن خزیمہ وحاکم وبخاری
عند کل وضوء آمدہ است و در روایت احمد وغیرہ عند کل طہور آمدہ و در ہمان کتاب

بروایت احمد و طبرانی از ابی امامه چنین سست لولا ان اشق علی امتی لفرضت علیهم السواک یعنی اگر
آنکه سختی میکردم بر امت خود البته امر بفرضیت میکردم بر آنها مسواک کردن را و در ترغیب و ترهیب
بروایت بزار و طبرانی از عباس بن عبد المطلب چنین مروی گشته لولا ان اشق علی امتی لفرضت
علیهم السواک عند کل وضوء کما فرضت علیهم الوضوء یعنی اگر نه آنکه سختی میکردم بر امت خود هر آینه
فرض میکردم بر آنها مسواک کردن نزدیک هر نماز چنانچه فرض کردم وضو را و در همان کتاب
بروایت احمد از زینب بنت جحش چنین آمده قالت سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول
لولا ان اشق علی امتی لامرتهم بالسواک عند کل صلوة کما یتوضؤن یعنی گفت زینب شنیدم
رسول خدا صلی الله علیه وسلم را میفرمود که اگر نه آنکه سختی میکردم بر امت خود البته حکم میکردم
آنها را برای مسواک کردن نزدیک هر نماز چنانکه وضو میکنند چهلم آنچه در مشکوة بروایت صحیحین از
حذیفه رضی آمده قال کان النبی صلی الله علیه وسلم اذا قام للتهجد من اللیل یشوص فاه بالسواک یعنی
حذیفه گفت رضی الله عنه بود نبی صلی الله علیه وسلم وقتیکه بر می خاست برای تهجد از شب
می مالید دهن شریف خود را بمسواک چهل و یکم آنچه در مشکوة بروایت ابی داؤد از عائشه رضی
آمده است قالت کان النبی صلی الله علیه وسلم یستاک فیعطینی السواک لاغسله فابدء به فاستاک
ثم اغسله وادفعه الیه یعنی گفت عائشه رضی الله عنها بود آنحضرت صلی الله علیه وسلم مسواک میکرد پس
میداد مرا مسواک تا که بشویم آنرا پس من شروع میکردم بآن پس مسواک میکردم پستر می شوئیدم
آنرا و دفع میکردم آنرا بسوی آنحضرت صلی الله علیه وسلم چهل و دوم آنچه در غنیة المستملی است انه مطهرة
للشیطان مرضاة للملائکة یکفر الخطایا ویزید فی الحسنات بدرستیکه مسواک کردن راندن شیطان است
و خوش کردن ملائکه می پوشد گناهان را و زیاده میکند در نیکیها چهل و سوم آنچه در امداد الفتاح نقلا عن
الکفایة المجیب بروایت عائشه رضی آمده ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یستاک اول النهار و آخره وفیه

صائم بدرستیکه نبی صلی الله علیه وسلم بود که مسواک میکرد اول روز و آخر آن در حالیکه او روزه دار بود
چهل و چهارم آنچه در مشکوة المصابیح بروایت ترمذی و ابوداود از عامر بن ربیعه آمده قال رأیت النبی
صلی الله علیه وسلم ما لا احصی یتسوک وهو صائم یعنی گفت عامر بن ربیعه که دیدم آنحضرت صلی الله
علیه وسلم را آن مقدار که شمار کردن نمیتوانم که مسواک میکرد در حالیکه روزه دار بود چهل و پنجم آنچه در بنایه
بروایت بزار آمده قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم خمس من سنن المرسلین الختان والتقلیم
والحجامة والسواک والتعطر یعنی فرمود رسول خدا صلی الله علیه وسلم پنج چیز از سنتهای مرسلین
هستند یکی ختنه کردن دوم ناخن تراشیدن سوم خون کشیدن چهارم مسواک کردن پنجم
خوشبو مالیدن چهل و ششم آنچه در صحیح مسلم از عایشه رض منقول ست کنا نعد لرسول الله صلی الله
علیه وسلم سواکه وطهوره فیبعثه الله ما شاء ان یبعثه فیتسوک ویتوضأ ویصلی یعنی عایشه رض میگوید
که بودیم ما که مهیا میکردیم برای رسول خدا صلی الله علیه وسلم مسواک او را و آب وضوی او را پس
برمی انگیخت او را خدای عز وجل هر قدر که میخواست آنکه برانگیزاند او را پس مسواک میفرمود
و وضو میکرد و نماز میخواند چهل و هفتم آنچه در فتح القدیر و فرقات بروایت بیهقی از انس رض منقول ست
قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم تجزی من السواک الاصابع یعنی کفایت میکند از مسواک
انگشتها چهل و هشتم آنچه در امداد الفتاح و شرح شمنی و قاری بروایت طبرانی از عایشه صدیقه رضی الله
عنها روایت ست قالت قلت یا رسول الله الرجل یذهب فوه یستاک قال نعم قلت کیف یصنع
قال یدخل اصبعه فی فیه یعنی گفت ام المومنین عایشه رض که گفتم من یا رسول الله مردی که برود دهن او یعنی
دندان او یا گوشت دهن آیا او مسواک کند فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم آری گفتم چگونه فرمود
داخل کند انگشت خود در دهن خود چهل و نهم آنچه در امداد الفتاح و شرح شمنی و قاری بر مختصر از علی
رضی الله عنه مرویست قال التشویص بالمسبحة والابهام سواک یعنی شستن و پاکیزه کردن دهن از

انگشت شهادت و ابهام مسواک ست پنجاه هم آنچه در بنایه از بیهقی روایت ست قال یا رسول الله ترغبنا فی السواک
فهل دون ذلک من شئ قال اصبعک سواک عند وضوئک یعنی او وی گفت یا رسول الله رغبت میدهی ما را در مسواک
کردن پس سوای ازین چیزی هست فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم انگشت تو مسواک تست نزدیک وضوی تو
پنجاه و یکم آنچه در مسند احمد از علی رضی الله عنه روایت هست انه دعا بکوز من ماء فغسل وجهه وکفیه ثلاثا وتمضمض
فادخل بعض اصابعه فی فیه الحدیث وفی آخره هذا وضوء رسول الله صلی الله علیه وسلم یعنی طلب کرد علی
کوزه از آب پس شست روی خود و هر دو کف خود سه بار و مضمضه کرد پس داخل کرد بعض انگشتان خود در دهن خود
تا آخر حدیث و فرمود در آخر وضو این وضوی رسول الله صلی الله علیه وسلم ست پنجاه و دوم آنچه در مشکوة المصابیح
بروایت بخاری از عائشه صدیقه رضی الله عنها مروی گشته قالت ان من نعم الله علی ان رسول الله صلی الله
علیه وسلم توفی فی بیتی وفی یومی وبین سحری ونحری وان الله جمع بین ریقی وریقه عند موته دخل علی عبد الرحمن
بن ابی بکر وبیده السواک وانا مسندة رسول الله صلی الله علیه وسلم فرأیته ینظر الیه وعرفت انه یحب السواک فقلت
آخذه لک فاشار برأسه ان نعم فتناولته فاشتد علیه فقلت الینه لک فاشار برأسه ان نعم فلینته فامره وبین یدیه رکوة
فیها ماء فجعل یدخل یدیه فی الماء فیمسح بهما وجهه یقول لا اله الا الله ان للموت سکرات ثم نصب یده فجعل یقول فی الرفیق
الاعلی حتی قبض ومالت یده یعنی بدرستیکه عائشه رضی الله عنها بود که میگفت تحقیق از نعمتهای پروردگار من
آنست که تحقیق رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات کرده شد در خانه من و در روز نوبت من و میان سینه و گردن
من بدرستیکه خدای تعالی جمع کرد آب دهن من و آب دهن آنحضرت صلی الله علیه وسلم نزدیک موت وی علیه السلام بدرستیکه
درآمد بر من عبد الرحمن پسر ابی بکر و بدست وی مسواک بود و من تکیه کننده رسول الله صلی الله علیه وسلم بودم پس دیدم آنحضرت
را صلی الله علیه وسلم که می بیند بسوی مسواک پس شناختم که آنحضرت دوست میدارد که مسواک کند پس گفتم بگیرم آنرا
برای تو پس اشاره بسر کرد که آری پس دادم آنرا بآنحضرت صلی الله علیه وسلم پس سخت شد مسواک کردن بر آنحضرت گفتم
که نرم کنم آنرا برای تو اشاره بسر خود کرد که آری پس نرم کردم آنرا پس گرفت آنرا پس بگذرانید بر دندان و پیش روی آنحضرت
کوزه بود که در وی آب بود و دستهای خود را در آب می مالید بدان روی خود را و میگفت لا اله الا الله تحقیق که برای موت
سختیهاست پس برداشت دست خود را پس شروع کرد در گفتن این کلمه فی الرفیق الاعلی تا اینکه قبض کرده شد و [illegible]

وبغیبا دوست او نیجا، و سوم آنچه در شرح سفر السعادة ناقلا عن احمد وابی داؤد وعن عبد الله بن عامر
الغسیل و مسند دارمی از عبد الله بن عمر ست قال قلت ارأیت توضأ ابن عمر لکل صلوة طاهرا او غیر طاهر عما
ذلک قال حدثته اسماء بنت زید بن الخطاب ان عبد الله بن حنظلة بن عامر حدثنا ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
امر بالوضوء لکل صلوة طاهرا او غیر طاهر فلما شق ذلک علیه امر بالسواک لکل صلوة وکان ابن عمر یری ان به
علی ذلک قوة فکان لا یدع الوضوء لکل صلوة یعنی راوی میگوید گفتم که خبر ده که وضو کرد ابن عمر رضی الله عنه برای
هر نماز طاهر باشد یا غیر طاهر تعمیم کرد این را گفت که حدیث کرد او را اسماء بنت زید بن خطاب که تحقیق عبد الله
بن حنظلة بن عامر حدیث کرد مرا که تحقیق رسول خدا صلی الله علیه وسلم حکم کرده شد بوضو برای هر نماز طاهر باشد
یا غیر طاهر پس هرگاه که دشوار کرده شد این کار برو حکم کرده شد برای مسواک نزدیک هر نماز و بود عبد الله
بن عمر رضی الله عنه می دید که او را برین کار قوتیست پس ترک نمیکرد وضو برای هر نماز انتهی مخفی نماند که
بست و دو سال میگذرد که این مسوده نوشته شده بود ولیکن نوبت تبییض اکنون در ماه ربیع الآخر
سنه یکهزار و دو صد و نود و شش هجری نبوی رسید و اذا بلغ الکلام الی هذا النظام فآخر دعوانا ان الحمد لله
رب العالمین والصلوة علی سید المرسلین و آله الطاهرین و اصحابه الکاملین فقط

خاتمة الطبع

هزاران شکر و سپاس پروردگار و فراوان درود و سلام بر نبی مختار و آل اطهار و اصحاب اخیار که
این رسالهٔ فیض مقاله در احکام و فضائل مسواک تصنیف عالم جلیل فاضل نبیل علامهٔ یگانه نحریر زمانه کشاف
دقائق فرعی و اصلی حلال معاقد عقلی و نقلی مولانا الحافظ محمد شوکت علی دام فیضه الجلی
بصحت تمام و اهتمام این اقل انام محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان مغفور در مطبع
نظامی واقع کانپور در اوائل شهر جمادی الآخر ۱۲۹۶ هجری حلیهٔ انطباع پوشید و لباس تمام [illegible]

وجه مهر و دستخط بر خاتمه

برای سند اینمعنی که کتاب هذا مطبوع مطبع نظامی
است مهر و دستخط مهتمم در خاتمه افزوده شد

محمد روشن خان حنفی
محمد عبد الرحمن

صحتنامۀ غایة الادراک فی مسائل السواک

بسم الله الرحمن الرحیم

…مد متکاثر و نعت متوافر در پرده مباد که برای کتاب قلمی یک غلطنامه کافی ست چه
…ا هر نسخۀ قلمی غلطنامه علیحده میباشد و برای کتب مطبوعه یک غلطنامه برای جمله نسخ مطبوعۀ
…مطبع کفایت نمی تواند کرد زیرا که منتهای کار این ست که اگر چهار پنج نسخ مطبوعه پیش نظر
…ته غلطنامه طیار کرده شود پس آن غلطنامه بنابر همان چهار پنج نسخ کافی خواهد شد
…ی دیگر نسخ چه میتواند شد که حرفی و لفظی دیگر در نسخ باقی مانده صاف بر نیامده یا غلط گردیده باشد
…در صورت عدم انطباق غلطنامه با جمله نسخ مصحح و کاتب غلطنامه را معذور باید داشت

صفحه	سطر	غلط	صحیح
[illegible]	۳	غیره	غیرها
[illegible]	۳	پامی خاطری خلد	پای خاطری خلد
[illegible]	۱۳	یدل	تدل
[illegible]	۸	فبعثه	فیبعثه
[illegible]	۱۰	لبیثا	لیئًا
[illegible]	۱۳	تیتبغی	ینبغی
[illegible]	۱۶	الخنصر	خنصر

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۶	۷	اذاستیک	اذا استیک
۱۷	۲	نظاسر	نظایر
۱۷	۲	ازن	از آن
۱۷	۸	کذافی	فی
۱۷	۱۶	وافضل	والافضل
۱۷	۱۹	لیخرج	لیجرح
۲۲	۴	لشرح الوقایه	لشرح الوقایة

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲۲	۱۰	النخشبه	النخشنة
۲۹	۱۲	للظهر	للطهر
۳۲	۸	بسواک	مسواک
۳۴	۱۷	المنتخشه	المستحنثة
۳۶	۱۱	تیضوع	تیضوع
۳۶	۱۹	ناخن	ناخنها
۴۲	۳	متقدم	مقدم
۴۳	۸	فطروا	فطروا
۴۷	۹	چهازم	چهارم
۴۸	۵	الاوصاي	الاواوص
۴۸	۱۳	والمسواک	وبالسوا
۴۹	۵	کردم وضورا	کردم برابها
۴۹	۹	وضومیکند	وضوئیا
۴۹	۱۹	الکفایة المجیب	کفایة المجیب
۵۰	۳	لیسوک	یتسوک
۵۰	۹	قبعته الله	فیجعته ال
۵۱	۹	بین سحری	وبین سحر

تمت